

MACIEJ SZABLEWSKI* – WARSZAWA

MIKROFILMOWANIE ZBIORÓW INSTYTUCJI KOŚCIELNYCH PRZEZ BIBLIOTEKĘ NARODOWĄ

Wstęp

19 sierpnia 1839 r. Louis Jacques Mandé Daguerre zaprezentował członkom Francuskiej Akademii Nauk i Akademii Sztuk Pięknych metodę utrwalania obrazów na metalowej płytce¹. Dagerotypia, choć skomplikowana i trudna w wykonywaniu, od razu stała się bardzo popularna wśród artystów i naukowców w całej Europie. Kolejne udoskonalenia oraz konkurencyjne wynalazki, takie jak kalotypia opatentowana w Anglii przez Wiliama Henrego Fox Talbota w 1841 r., doprowadziły do rozwoju fotografii. Mechaniczne utrwalanie i powielanie obrazów z jednej strony zrodziło modę na zdjęcia portretowe, rodzinne, plenerowe i dokumentacyjne a z drugiej otworzyło nowe perspektywy prowadzenia badań z różnych dziedzin wiedzy. W przypadku nauk humanistycznych fotografia m.in. zastępowała mozolne, czasochłonne i często omylne ręczne kopiowanie tekstów źródłowych. W 1848 r., rosyjski historyk Piotr Sewastianow, podczas wyprawy do klasztoru na górze Athos sfotografował 114 stron jednego z tamtejszych rękopisów. Dwanaście lat później, w trakcie kolejnej ekspedycji uwiecznił ponad 4.000 kart różnych manuskryptów². Był to pierwszy na taką skalę przykład zastąpienia odpisu zdjęciami. Jednocześnie w celu zabezpieczenia, uzupełniania, wydawania i udostępniania zbiorów największe europejskie biblioteki zaczęły zakładać laboratoria fotograficzne. Dalszy rozwój technologii zaowocował wprowadzeniem wielu udoskonaleń w zakresie mechaniki, chemii i optyki. W pierwszej połowie XX w. metalowe płyty zostały wyparte przez błony nitrocelulozowe, zastąpione następnie błonami acetylocelulozowymi, wprowadzono do produkcji aparat małoobrazkowy Leica wykonujący negatywy o wymiarach 24×36 mm³ oraz lektory,

* Maciej Szablewski – dr historii, adiunkt w Zakładzie Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej Biblioteki Narodowej w Warszawie.

¹ M. Iliński, R. Kreyser, *Podstawy fotografii*, Warszawa, 1981, s. 28.

² A. Wyczański, *Mikrofilm - nowa postać książki*, Wrocław, 1972, s. 18.

³ Produkowana była w niemieckiej fabryce Ernst Leitz w Wetzlarze. Patrz T. Cyprian, *Fotografowanie lustrzanką małoobrazkową*, Warszawa, 1972, s. 7.

czyli „urządzenie stosowane do optycznego powiększenia mikroobrazu w celu umożliwienia jego czytelności okiem nieuzbrojonym”⁴, zaś w 1929 r. firma Kodak wprowadziła do sprzedaży pierwszą kamerę mikrofilmową o nazwie Recordak. Tym samym naukowcy i kustosze otrzymali profesjonalne urządzenia do prowadzenia kwerend oraz zabezpieczania i udostępniania zbiorów. Przełożyło się to ogromny wzrost wydajności tego rodzaju prac. W 1950 r., czyli sto lat po pionierskich dokonaniach Piotra Sewastianowa, Biblioteka Kongresu zorganizowała wyprawę badawczą do klasztoru św. Katarzyny na Górze Synaj, w trakcie której zmikrofilmowano ok. 2.000.000 stron, w tym ok. 3.000 rękopisów, ok. 2.000 dokumentów tureckich i ok. 2.000 miniatur⁵. W kolejnych latach przeprowadzono kolejne ekspedycje do Jerozolimy, gdzie fotografowano zbiory bibliotek patriarchatów greckiego i armeńskiego, a także do Rzymu, gdzie powielano archiwa watykańskie⁶.

Zbiory kościelne były często mikrofilmowane w celu ułatwienia dostępu do nich oraz zabezpieczenia ich treści na wypadek zniszczenia oryginałów. W Polsce zadania te realizował powołany 20 czerwca 1956 r. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych⁷. Statut zobligował placówkę do „reprodukcji i mikrofilmowania cenniejszych i potrzebniejszych do badań naukowych archiwaliów”⁸. Określono, iż działalność obejmować będzie zbiory przechowywane przez kościelne archiwa diecezjalne i zakonne, archiwa kościelne w zespołach państwowych oraz archiwa kościelne zagraniczne dotyczące dziejów Kościoła w Polsce. Mikrokopie miały stanowić podstawę do prowadzonych na KUL badań nad historią chrześcijaństwa w Polsce. Ośrodek gromadził je poprzez zakup gotowych mikrofilmów bądź wykonując kopie we własnym zakresie. Drugie z wymienionych zadań realizowała założona w 1960 r. pracownia reprograficzna. Warunki mikrofilmowania zbiorów wypożyczanych z innych instytucji określała podpisywana

⁴ PN-ISO-6196-6:2002 *Mikrografia. Terminologia. Część 6: Urządzenia*, s. 17.

⁵ *Filmowcy na Górze Synaj*, „Tygodnik Powszechny”, 6 (1950) nr 34, s. 4; H.H. Fussler, *Photographic Reproduction for Libraries*, w: *A study of administrative problems*, (The University of Chicago studies in library science), Chicago 1942, s. 13-14; Wyczański, *Mikrofilm*, s. 63-64.

⁶ A. Wyczański, *Mikrofilm w archiwach i bibliotekach polskich*, „Archeion”, 26 (1956) s. 136; L.K. Born, *A synthesis on „mikrofilm” at the library of Congress*, „Journal of Documentation”, vol. VIII (1952) nr.1, s. 2-7; A.M. Albareda, *Reproduction documentaire par la photographie et le microfilm pour la constitution de dépôts en cas de conflit armé*, *Congres International des Bibliothèques et des centres de documentation*, t. 1, La Haye 1955, s. 76-78.

⁷ 26 czerwca 1959 roku został przekształcony z działu biblioteki na uniwersytecki Zakład Międzywydziałowy. Działalność Ośrodka opisał ks. Bolesław Kumor, *Działalność mikrofilmowa Ośrodka Bibliotek, Archiwów i Muzeów Kościelnych*, w: *Narada: Zastosowanie mikroform w bibliotekarstwie i informacji naukowej, zorganizowana w dniach 5-6.12.1978 w Warszawie, materiały konferencyjne*. Przedruk: B. Kumor, *Mikrofilmowanie zbiorów kościelnych przez Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 40 (1980) s. 119-122. Cenna jest również monografia: M. Dębowska, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1956-2006*, Lublin 2006, s. 11-22.

⁸ *Statut Ośrodka Bibliotek, Archiwów i Muzeów Kościelnych*, ABMK, 1 (1959/1960) z. 2, s. 5.

każdorzazowo bilateralna umowa⁹. Na jej podstawie Ośrodek zobowiązywał się do nieodpłatnego przekazania kopii pozytywnych placówce przechowującej oryginały. Ponadto na mocy porozumienia mikrofilmy udostępniano tylko pracownikom naukowym w czytelni Ośrodka. Wszelkie inne sposoby ich wykorzystania wymagały zgody właściciela oryginałów.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. wedle tych zasad skopiowano zbiory z Archiwum Archidiecezji Lwowskiej Obrządku Łacińskiego w Lubaczowie, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, archiwów archidiecezjalnych w Gnieźnie i Poznaniu, Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, archiwum dawnej diecezji łuckiej i brzeskiej oraz Archiwum Diecezjalnego w Siedlcach, archiwów diecezjalnych w Kielcach, Lublinie, Płocku, Przemyślu, Tarnowie i Włocławku, archiwów zakonnych paulinów na Jasnej Górze, klarysek w Starym Sączu i Krakowie, wizytek w Krakowie, benedyktynek w Staniątkach, franciszkanów w Warszawie i inne. Z archiwaliów kościelnych przechowywanych w instytucjach państwowych zmikrofilmowano *ecclesiastica* Biblioteki Narodowej, zespół kolegiaty i kapituły zamojskiej w Archiwum Państwowym w Lublinie, zespół opactwa benedyktynów w Lubiniu w Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz średniowieczne rękopisy z Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki PAN w Kórniku. Zbiór uzupełniały jeszcze dokumenty z danych archiwów kapitulnych w Łowiczu, Kielcach, Kruszwicy i Wojniczu oraz *Acta Concilii Vaticani II* z Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II). W efekcie zmikrofilmowane zostały *acta episcopalia*, *acta officialia*, akta wizytacji kościelnych od XVI do XVIII w., krakowskie księgi retaksacji beneficjów kościelnych z XVI w., korespondencja prywatna i urzędowa, kopiarze dokumentów i *akta actorum* kapituł katedralnych i kolegiackich, akta gospodarcze biskupstw, akta i dokumenty klasztorów franciszkanów w Warszawie i klarysek w Starym Sączu, spisy ludności, akta kapituł prowincjonalnych oraz kancjonały i modlitewniki. Ogółem do 1978 r. zmikrofilmowano 1.600.000 stron z ok. 4.500 pozycji archiwalnych. Biorąc pod uwagę bardzo szeroki zakres działalności pracowni przy jednocześnie skromnej, początkowo dwu (do 1972 r.) a następnie jednoosobowej obsadzie etatowej należy uznać ten wynik za zadowalający. Dodatkowo ośrodek sprowadził mikrofilmy z ok. 45.000 stron poloników watykańskich. Były to mikrokopie ok. 10.000 stron akt procesów informacyjnych biskupów obrządku łacińskiego, greckiego i ormiańskiego od końca XVI do połowy XIX w., ok. 10.000 stron dokumentów procesów kanonizacyjnych i beatyfikacyjnych Polaków oraz ok. 24.000 stron ankiety nuncjusza Józefa Garampiego z lat 1765-1776, dotyczącej stanu gospodarczego, organizacyjnego, personalnego i duszpasterskiego zakonów w Polsce przed 1772 r.

Dokładne informacje o zbiorze zmikrofilmowym publikowano w katalogach umieszczanych w czasopiśmie *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. Do tej pory ukazało się siedem tego rodzaju indeksów, z których każdy zawierał opisy ok. 900

---

⁹ Ośrodek nie posiada żadnej jurysdykcji nad archiwami i bibliotekami kościelnymi, gdyż te podlegają bezpośrednio biskupom ordynariuszom czy też władzom zakonnym. Zob. Dębowska, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych*, s. 117-128.

pozycji archiwalnych¹⁰. Negatywy przechowywano w archiwum przy Sekretariaacie Ośrodka ABMK w gmachu Biblioteki Głównej KUL.

Z Ośrodkiem Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych związana była również inna placówka mikrofilmująca zbiory kościelne, mianowicie Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie. W 1957 r. inicjator i kierownik Ośrodka ABMK, jezuita, ks. Eugeniusz Reczek, wyjechał do Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych w celu przeprowadzenia wstępnych poszukiwań poloników przechowywanych w zagranicznych archiwach¹¹. Kwerenda zaowocowała opracowaniem projektu zakładającego prowadzenie badań w zbiorach watykańskich. Pomysł został zaakceptowany przez prymasa Stefana kardynała Wyszyńskiego. 8 września 1958 r. Instytut, pod kierownictwem ks. Reczka, został oficjalnie erygowany. Głównym celem placówki była „idea rejestracji, systematycznego opracowywania i udostępniania nauce historycznej bogatych zasobów źródłowych zarówno w formie informacji bieżącej, jak i w formie gromadzonych systematycznie mikrofilmów”¹². Na szerszą skalę placówka zaczęła funkcjonować po 1963 r., gdy zatrudniono pierwszych pracowników i uzyskano osobny lokal¹³. W grudniu 1970 r. ośrodek uzyskał status Instytutu Papieskiego. W lutym 1971 r. ks. Reczek zmarł, a jego dzieło kontynuował ks. Hieronim Fokciński. Podstawowym założeniem badawczym było „przeglądanie woluminu po woluminie z jednoczesną rejestracją wszystkich napotkanych poloników”, przede wszystkim w zbiorach Archivum Secretum Vaticanum (ASV), Biblioteki Watykańskiej (BAV) i Kongregacji dla Spraw Rozkrzewiania Wiary¹⁴. Instytut mikrofilmował archiwalia a następnie część z nich przekazywał Ośrodkowi ABMK, Akademii Teologii Katolickiej (obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) oraz bezpośrednio badaczom w kraju. W celu zintensyfikowania działalności, Instytut podjął rozmowy z polskimi władzami na temat utworzenia filii w Warszawie. W 1976 r. powstał Punkt Informacyjny przy Bibliotece Pisarzy SI w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 61, który „udostępnia badaczom: a) historyczne materiały źródłowe mikrofilmowane przez rzymską placówkę Instytutu, b) dotyczące ich repozytoria –

¹⁰ B. Kumor, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 1, ABMK, 6 (1963) s. 68-153; tenże, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 2, ABMK, 13 (1966) s. 170-268; tenże, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 3, ABMK, 24 (1972) s. 173-277; tenże, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 4, ABMK, 31 (1975) s. 283-380; J. Kania, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 5, ABMK, 51 (1985) s. 7-115; M. Dębowska, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 6, ABMK, 67 (1997) s. 143-220; też, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, t. 7, ABMK, 84 (2006) s. 5-72.

¹¹ H. Fokciński, *Powstanie i działalność Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie*, „Informationes. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych”, t. 1, Rzym-Warszawa 1976, s. 7.

¹² Tamże, s. 8.

¹³ W 1974 r. nastąpiła kolejna zmiana siedziby. Instytut przeprowadził się do budynku przy Piazza B. Cairola, 117, gdzie mieści się do chwili obecnej.

¹⁴ Fokciński, *Powstanie i działalność*, s. 8.

w formie dokumentacyjnych i tematycznych kartotek, c) różnego typu pomoce metodyczno-archiwalne. Ponadto pośredniczy w kwerendach naukowych odpowiadających zakresowi prac Instytutu”¹⁵. W pierwszej kolejności przekazano do Punktu zbiór 600.000 jednostek mikrofilmowych o objętości 300.000 klatek, zawierających kopie poloników z zespołów ASV: Acta Congregationis Consistorialis (XVI-XIX w.), Archivio della Nunziatura di Vienna (XVII-XIX w.), Archivum S. Congregationis Rituum Processus, Archivum S. Romanae Rotae (XVI-XVII w.), Epistulae ad principes (XVI - XIX w.), Fondo Borghese, Instrumenta Miscellanea (XIV-XIX w.), Lettere dei Principi e Titolati (XVI-XVIII w.), Lettere dei Vescovi e Prelati (XVII w.), Nunziatura di Germania (XVI, XVIII w.), Nunziatura di Polonia (XVI-XIX w.), Nunziatura di Venezia (XVI-XIX w.), Registra Lateranensia (XV-XVIII w.), Registra Supplicationum (XV w.), Registra Vaticana (XIII, XV w.)¹⁶. Pod koniec lat siedemdziesiątych XX w., zasób liczył już ponad 800 000 jednostek mikrofilmowych. Chociaż ośrodek musiał przeznaczyć część funduszy na wykonywanie kopii dla Punktu, to nie zaprzestano mikrofilmowania nowych poloników, także z innych instytucji. Ze wspomnianej BAV kwerendowano i mikrofilmowano poloniki z kolekcji: Fonda Barberiniani (listy kolejnych nuncjuszy apostolskich, królów, książąt, biskupów oraz innych dostojników kościelnych i świeckich XVII stulecia, w tym m.in. listy nuncjusza Lippomana, królów Władysława IV i Jana Kazimierza, korespondencję z kardynałem Carlo Barberinim, protektorem Polski z drugiej połowy XVII w. oraz konstytucje sejmowe z 21 XI 1635 r. i dzieła narracyjne, m.in. XIV, XV i XVI-wieczne przekazy kroniki Marcina Polaka oraz życiorys nuncjusza i legata papieskiego Commendoniego), Borgiai latini (m.in. relację autorstwa mons. Cerri dla papieża Innocentego XI dotyczącą Polski), Fondo Chigi (m.in. relacje nuncjuszy, dokumenty papieskie i królewskie z połowy XVI w., przyczynki do średniowiecznej historii Śląska oraz życiorys św. Jacka Odrowąża), Ferrajoli (fragmenty tomów: 139, 158, 181, 251, 256) i Vaticani Latini (m.in. materiały związane z Synodem Piotrkowskim i dokumenty z okresu nuncjatury Mario Filonardi)¹⁷. W Archiwum Historycznym Kongregacji Rozkrzewiania Wiary prowadzono badania w wyniku, których skopowano dokumenty z serii: Scritture Originali Riferite Nelle Congregazioni Generali (polonika siedemnastowieczne), Congregazioni Patricolari (dokumenty dotyczące biskupstwa piliteńskiego z 1682 r. oraz spraw kolegium braniewskiego i seminarium w Krasławiu, z lat 1758-1759), Scritture Riferite Nei Congressi: Moscovia, Polonia, Ruteni (m.in. vol. 23 (1862-1864) i vol. 24 (1865-1892), jak również z woluminu niedatowanego o tytule *Moscovia, Polonia, Ruteni*, a także innego woluminu zatytułowanego *Moscovia, Besarabia, Crimae* z lat 1679-

¹⁵ *Regulamin korzystania ze zbiorów Instytutu w Warszawie*, „Informationes. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych”, t. 1, Rzym-Warszawa 1976, s. 72-73.

¹⁶ T. Z[dziech], *Wykaz mikrofilmowanych archiwaliów watykańskich udostępnianych w punkcie informacyjnym w Warszawie*, „Informationes”. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych”, t. 1, Rzym-Warszawa 1976, s. 59.

¹⁷ H. Fokciński, T. Zdziech, *Biblioteca Apostolica Vaticana. Rys historyczny, zasoby Biblioteki i ich podziały, omówienie serii, w których Instytut prowadził poszukiwania*, „Informationes. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych”, t. 2, Rzym-Warszawa 1980, s. 7-27.

1856), Collegi Vari (m.in. dokumentację z seminarium papieskiego w Wilnie z lat 1669-1799), Visite e collegi (polonika z wol. 1 i wol. 41), Lettere (m.in. rejestry listów z wol. 42 i 50 z lat 1622-1892), Fondo di Vienna (m.in. wol. 17 *Rutenia, Polonia, Kiowia, Ungaria* z lat 1658-1666) wol. 18 *Ruteni* z lat 1658-1668, wol. 19 *Svezia, Romania, Tartaria Minor* z lat 1659-1666), wol. 31 *Moldavia* z lat 1785-1797, wol. 38 *Caucaso. Stampa* z lat 1761-1778 a także brevia Piusa VI i Piusa VII z lat 1784-1800 z wol. 68) i *Miscellaneae Varie* (m.in. osiemnastowieczną relację z wol. 21 *Indie Orientali, Germania settentrionale, Polonia, Olanda, Collegi di Missione*)¹⁸. Działalność mikrofilmowa Instytutu objęła również zbiory m. in.: archiwów państwowych we Florencji i Turynie, archiwów generalnych jezuitów (m.in. materiały dotyczące beatyfikacji i kanonizacji oraz kultu św. Stanisława Kostki), teatynów i trynitarzy, Biblioteki Uniwersyteckiej w Bolonii, rzymskiej Biblioteca Vallicelliana i Niemieckiego Instytutu Historycznego. Porządkowano i zabezpieczano również spuściznę po osobach prywatnych np. korespondencję rodzinny Henryka Siemiradzkiego (23 X 1843-23 VIII 1902) o łącznej objętości 2.648 klatek mikrofilmowych. Kopie mikrofilmów, pomimo wielu problemów w szczególności związanych z sytuacją polityczną w latach osiemdziesiątych XX wieku, były sukcesywnie przekazywane do Punktu w Warszawie. Ogółem za pośrednictwem Instytutu do Polski trafiło ok. 4.500.000 klatek mikrofilmów¹⁹.

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL oraz Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie nie były jedynymi polskimi placówkami zajmującymi się mikrofilmowaniem zbiorów kościelnych. Tego rodzaju działalność prowadziła również Biblioteka Narodowa w Warszawie.

Biblioteka Narodowa planowała założenie pracowni reprograficznej już w latach 30-tych XX w.²⁰, ale problemy finansowe i lokalowe uniemożliwiły realizację tych zamierzeń. Ogółem w Polsce przed wybuchem II wojny światowej laboratoria fotograficzne istniały w Archiwum Oświecenia w Warszawie, Bibliotece PAU w Krakowie, Bibliotece Ossolińskich we Lwowie i Bibliotece Jagiellońskiej. Ostatnia z wymienionych, wykorzystując aparat Foto-Clark, w latach 1936-1937 wykonała zaledwie 1.937 kopii, m.in. rękopisu *Bogurodzicy*, dla łącznie 58 klientów, przy czym jedno z zamówień obejmowało 500 kopii²¹. Natomiast mikrofilm, rozpowszechniony już w innych krajach, w Polsce był w zasadzie tylko ciekawostką. Pomniejszenia fotograficzne zastosowano co prawda do wydania na kliszy dzieł Adama Mickiewicza w formacie 3×2 cm oraz Pisma Świętego w formacie 13×18 cm²², ale mikrofilmowaniem w większym zakresie zajmował się

¹⁸ T. Zdziech, *Archiwum Historyczne Kongregacji Rozkrzewiania Wiary*, „Informationes. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych”, t. 3, Rzym-Warszawa 1984, s. 5-50.

¹⁹ H. Fokciński, *Wprowadzenie do sesji „Stan i perspektywy poszukiwań i edycji poloników archiwalnych ze zbiorów stolicy apostolskiej*, „Informationes. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych”, t. 5, Rzym-Warszawa 1991, s. 12.

²⁰ *Sprawozdanie Biblioteki Narodowej Józefa Piłsudskiego w Warszawie, r. 1937-1938*, Warszawa, 1938, s. 32.

²¹ Wyczański, *Mikrofilm w archiwach*, s. 131.

²² T. Komornicki, *Mikrokraty i przyszłość bibliotek naukowych świata*, „Życie nauki”, 3 (1947) s. 59.

tylko prof. Jan Rutkowski, kierownik Seminarium Historii Gospodarczej na Uniwersytecie Poznańskim. Za pomocą zakupionego przez Bibliotekę Uniwersytetu Poznańskiego w 1935 r. małoobrazkowego aparatu Contax z obiektywem Tessar²³ fotografował dokumenty lustracji dóbr królewskich przechowywanych w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie²⁴. Przed 1939 r., pomimo apeli archiwistów, bibliotekarzy i naukowców, nie udało się powołać innych pracowni reprograficznych²⁵. W okresie wojny i okupacji aparaty małoobrazkowe wykorzystywali w działalności konspiracyjnej m.in. prof. Mieczysław Wolfke z Zakładu Fizyki Politechniki Warszawskiej oraz warszawski fotograf Janusz Podoski²⁶. Po 1945 r. powstało kilka niewielkich laboratoriów fotograficznych w placówkach naukowych, na przykład w Instytucie Chemii Ogólnej w Warszawie czy Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego²⁷. Z kolei Towarzystwo Naukowe w Toruniu z inicjatywy prof. Karola Górskiego od 1948 r. wydawało w formie mikrofilmów źródła do dziejów Pomorza i Prus w XV-XVII w²⁸. Pierwsza duża pracownia mikrofilmowa założona została w Polsce dopiero na przełomie 1949/1950 r. w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Stacja Mikrofilmowa powstała w oparciu o sprzęt fototechniczny przekazany Polsce przez UNESCO. Od początku zakładano, iż będzie ona wypełniać zadania centralne, analogicznie do zorganizowanego w 1946 r. Oddziału Mikrofilmów w ówczesnej Bibliotece im. Lenina w Moskwie²⁹. Dzięki mikrofilmowaniu najcenniejszych zbiorów polskich bibliotek miała powstać „Centralna Filmoteka Zabytkowa” zwana też „Narodową Filmoteką Zabytkową”³⁰. Realizację tych ambitnych zamierzeń powierzono Andrzejowi Wyczańskiemu. Musiał on nie tylko stworzyć od podstaw struktury organizacyjne Stacji, rozbudować park maszyn, przygotować personel biblioteczny i fototechniczny, opracować workflow, ale przede wszystkim przekonać kustoszy z innych placówek do podjęcia współpracy. W czasach, gdy nowością były maszyny do pisania, młody, nieznany w bibliotekarskim środowisku, doktor historii proponował zastosowanie nieznannej technologii do kopiowania najcenniejszych zabytków piśmiennictwa polskiego uratowanych z wojennej zagłady. Gdyby nie wsparcie wybitnych bibliotekarzy takich

²³ *Kronika. Biblioteka Uniwersytecka*, „Biuletyn Biblioteczny. Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu”, 1 (1936/37) nr 5, styczeń 1937, s. 68.

²⁴ B. Drewniewska-Idziak, *Projekt ogólnopolskiej akcji mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych z XIX i XX wieku z podziałem na regiony*, w: *Chrońmy oryginały*, red. B. Drewniewska-Idziak Warszawa 2000, s. 30.

²⁵ Zob. J. Grycz, *Zagadnienia fotografii w bibliotekarstwie*, „Przegląd Biblioteczny”, 12 (1938) s. 145-170; M. Handelsman, *Metoda poszukiwań archiwalnych*, „Archeion”, 2 (1927) s. 32-39.

²⁶ W. Adżarski, *Historia fotografii warszawskiej*, Warszawa 1974, s. 226-227; H. Zubala, *Mikrofilmowanie zbiorów archiwalnych i bibliotecznych w Polsce 1950-1970*, Wrocław 1978, s. 26.

²⁷ Wyczański, *Mikrofilm*, s. 85.

²⁸ *Fontes, Seria II, Rotuli photographici: Recessus comitorum Terrae Prussie*, Toruń 1948; *Fontes, Seria II, Rotuli photographici: Acta conventus Prussiae Ducalis*, Toruń 1950.

²⁹ B. Kocówna, *Praktyka mikrofilmowa w Związku Radzieckim w latach 1947-49*, „Przegląd Biblioteczny”, 1953, s. 172.

³⁰ M. Łodyński, *Kilka uwag na marginesie „Dyskusji Mikrofilmowej”*, „Przegląd Biblioteczny”, 1952, s. 146.

jak: Józef Grycz, Alodia Kawecka-Gryczowa, Władysław Bieńkowski, Marian Łodyński, Helena Hleb-Koszańska, Bogdan Horodyski i in., akcja mikrofilmowania miałyby niewielkie szanse powodzenia. Dobrowolna współpraca opierała się o bilateralne umowy, w ramach których BN zobowiązywała się do przetransportowania oryginałów służbowym samochodem, zmikrofilmowania ich oraz zwrotu wraz z kopią pozytywową. Drugi pozytyw wraz z negatywem traktowanym jako kopia archiwalna pozostawał w BN. Biblioteka Narodowa pokrywała więc wszystkie koszty akcji, a także była zobligowana do przeprowadzenia prac konserwatorskich w przypadku uszkodzenia obiektów. Typowaniem zbiorów do mikrofilmowania początkowo zajmowały się biblioteki przechowujące oryginały, ale systematycznie obowiązek ten przejmowała narodowa księżnica. W pierwszej kolejności wybierano najbardziej wartościowe rękopisy i stare druki. Akcja mikrofilmowania powinna, więc obejmować także instytucje kościelne, posiadające w swych zbiorach unikatowe zabytki piśmiennictwa, ale ze względu na sytuację polityczną dopiero w 1954 r. podjęto pierwsze próby współpracy.

Rękopisy i stare druki

W maju 1954 r. dzięki rozmowom z ojcem Czesławem Cezarym Baranem do Stacji trafiło dziesięć rękopisów z Archiwum Klasztoru OO. Franciszkanów w Warszawie³¹. Do końca lat pięćdziesiątych XX w. zmikrofilmowano łącznie dziewięćdziesiąt rękopisów³². Były to dokumenty dotyczące działalności zakonu w Polsce, przede wszystkim akta i materiały dotyczące historii klasztorów w Kaliszu, Kalwarii Paławskiej, Nieszawie, Pyzdrach, Radziejowie, Stawiskach, Starym Sączu, Świsłoczy, Warce i Warszawie, norbertanek w Czerwińsku oraz akta konsystorza kaliskiego. Najstarszym obiektem było szesnastowieczne *registrum* dr Bonawentury Meresii Belunensis. W 1967 r. w ramach płatnego zamówienia zmikrofilmowano dalsze pięć rękopisów³³, zaś w 1984 r. BN wypożyczyła w celu zmikrofilmowania czasopismo „Mały Dziennik”³⁴.

W drugiej połowie 1954 r. podjęto próby nawiązania współpracy z innymi instytucjami kościelnymi. W związku z planowanym transportem po zbiory Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego, Andrzej Wyczański zaproponował kustoszowi, ks. J. Wójcickiemu, mikrofilmowanie rękopisów Archiwum i Biblioteki Diecezjalnej w Płocku³⁵. Choroba i śmierć ks. J. Wójcickiego 21 marca 1955 r. opóźniły realizację tych planów. Nowy kustosz, ks. Konrad Gąsiorowski, pomimo obaw przed zniszczeniem opraw i rozerwaniem foliałów, zdecydował się wypożyczyć wybrane zbiory Stacji³⁶. W październiku 1956 r. po uzyskaniu zgody biskupa Tadeusza Zakrzewskiego, pierwsza partia licząca ok. 100 rękopisów trafiła do BN. Do końca lat pięćdziesiątych zmikrofil-

³¹ Biblioteka Narodowa, Oddział Archiwum Zakładowe (dalej: BN, OAZ), sygn. 40/2/4, BN, ZMZ, *Mikrofilmowanie w skali ogólnokrajowej*, Lublin-Warszawa 1952-1987, t. 3, s. 392.

³² Tamże, s. 393-428.

³³ Tamże, s. 435-437.

³⁴ Tamże, s. 482.

³⁵ Tamże, s. 57.

³⁶ Tamże, s. 73.

owano prawie 220 rękopisów z Archiwum Diecezji Płockiej i Archiwum Kapituły Płockiej³⁷. Zbiór ten tworzyły akta kapituły płockiej i pułtuskiej od XV w., w tym księgi dochodów, wydatków i spisy (także tabelaryczne) sprzętów i majątku kapituły oraz akta biskupie, w tym Erazma Ciołka, akta oficjała płockiego, zeznania świadków i wizytacje, akta konsystorza płockiego, metryki i testamenty oraz dokumenty dotyczące różnych zakonów m.in. klasztoru św. Wojciecha benedyktynów w Płocku, probostwa i kościoła parafialnego Kanoników Regularnych w Czerwińsku, kościoła benedyktynów w Pułtusku, XX Karmelitów w Trutowie, klasztoru i szpitala Sióstr Miłosierdzia w Ciechanowcu i kodeks dyplomatyczny norbertanek płockich.

Bardzo owocna okazała się również współpraca z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej. Zaproszenie do udziału w akcji zabezpieczania najcenniejszych poloników dyrekcja BN wysłała tej instytucji we wrześniu 1954 roku³⁸. Po uzgodnieniu szczegółów z przedstawicielem kapituły, ks. K. Figlewiczem, w marcu 1955 r. przewieziono pierwsze rękopisy. Mikrofilmowanie tej partii materiałów w wyniku awarii kamery trwało do końca roku³⁹. Ponadto w styczniu 1956 r. prof. Jakub Sawicki z Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego zwrócił się z bezpośrednią prośbą do archiwum kapitulnego o prolongatę wypożyczenia rękopisu nr 84 w celu przeprowadzenia specjalistycznych badań z wykorzystaniem zdjęć w ultrafiolecie i podczerwieni⁴⁰. Podobne prace w późniejszym okresie prowadzono w Stacji nad *Bullą gnieźnieńską*. Pomimo przetrzymania przez BN pierwszej partii rękopisów, Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej wyraziło zainteresowanie dalszym udziałem w projekcie mikrofilmowania i przekazywało obiekty jeszcze w latach siedemdziesiątych XX wieku⁴¹. Dzięki temu stworzono zbiór obejmujący 190 rękopisów, z których 154 powstało przed XVI w. oraz jeden inkunabuł. Chronologicznie zasób otwierał najstarszy iluminowany rękopis znajdującym się obecnie w Polsce, czyli *Praedicationes* z przełomu VIII/IX w. *Kazania* i współczesny im odpis *Kodeksu teodezjańskiego*, przechowywany w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, były również najstarszymi zabytkami piśmiennictwa mikrofilmowanymi w Stacji⁴². Ze zbiorów krakowskiego archiwum zmikrofilmowano także m.in.: *Ewangeliarz emmeramski*, *Rocznik kapituły krakowskiej*, kronikę Wincentego Kadłubka, autografy Jana Dąbrowski, dzieła Jana Długosza, zeznania świadków o cudach św. Stanisława i Jana Prandoty, ceremoniały, w tym ceremoniał koronacyjny Władysława Łokietka i innych władców oraz ceremoniał wielkoczwartkowy z XIV w., pontyfikały Fryderyka Jagiellończyka, Zbigniewa Oleśnickiego, Tomasza Strzępińskiego; kilka egzem-

³⁷ Tamże, s. 74-91.

³⁸ BN, OAZ, sygn. 40/2/2 BN, ZZM, *Mikrofilmowanie w skali ogólnokrajowej*, Kraków 1951-1987, t. 2, cz. A, s. 5.

³⁹ Tamże, s. 8.

⁴⁰ Tamże, s. 12.

⁴¹ Niemniej jednak większość rękopisów, czyli ok. 110 j. została zmikrofilmowana do 1958 r. Zob. *Katalog mikrofilmów Biblioteki Narodowej*, t. 6-7, Warszawa 1958.

⁴² K. Zawadzki, *Zbiory mikrofilmowe Biblioteki Narodowej, Historia, Stan obecny. Przyszłość?*, „Przegląd Biblioteczny”, 52 (1984) z.3/4, s. 344.

plarzy Pisma Świętego, w tym *Biblię* zdobytą przez Władysława Jagiełłę w bitwie pod Grunwaldem oraz *Biblię* Tomasza Strzępińskiego; traktaty teologiczne, filozoficzne, prawnicze i historyczne takich autorów jak: Al-Farabi, Arystoteles, św. Augustyn, Beda Czcigodny, Bernard z Clairvaux, Jan Gerson, Hugo Grocjusz, św. Hieronim, Robert Holkot, Hugon od św. Wiktora, Izydor z Sewilli, Jakub z Lozanny, Mikołaj z Błonia, Paweł z Burgos, Piotr Comestor, Piotr Lombard, Hugo Ripelin, św. Tomasz z Akwinu, Baldus de Ubaldis i Franciszek Zarabella; dysputa magisterska Piotra z Nowej Góry na Uniwersytecie w Lipsku z XV w i współczesne jej słowniki: łacińsko-polski Piotra z Uścia i łacińsko-niemiecki do nauk przyrodniczych autorstwa Jana Stanko oraz akta kapituły od XV w. do XVIII w. i zbiory mszałów, psalterzy, brewiarzy, kazań, pasji i legend o świętych z XIV i XV w.

W grudniu 1954 r. rozpoczęto rozmowy z ks. dr Wincentym Urbanem, kierownikiem Archiwum Kapitulnego we Wrocławiu, ale wspomniana awaria urządzeń w 1955 r. uniemożliwiła włączenie do projektu zbiorów z tej instytucji⁴³. Udało się natomiast zmikrofilmować sześć starych druków z Biblioteki Prepozyta Kapituły Kolegiaty Łowickiej w Łowiczu (dwa z XVI w. i cztery z XVII w.) oraz cztery siedemnastowieczne druki z Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁴⁴. Ponadto dzięki pomocy kardynała Stefana Wyszyńskiego wypożyczono *Bullę gnieźnieńską*⁴⁵. Zdjęcia w ultrafiolecie wykonane przez Henryka Nowickiego wykazały, iż rękopis jest palimpsestem. W ówczesnych realiach dalsze badania tekstu musiały zostać wstrzymane. Podjęto jednak rozmowy z kardynałem Stefanem Wyszyńskim na temat dalszej współpracy. W marcu 1958 r. do Stacji trafiły trzy ewangeliarze zwrócone Bibliotece Kapitulanej przez ZSRR⁴⁶. Dodatkowo przed zmikrofilmowaniem, Andrzej Wyczański wraz z pracownikami Stacji, Zofią Rozanow i Krystyną Muszyńską z Zakładu Rękopisów BN, dokładnie opisali stan zachowania tych obiektów. Rok później, Zofia Rozanow podczas oprowadzania prymasa po Bibliotece Narodowej, zaproponowała zmikrofilmowanie kolejnych zbiorów gnieźnieńskich⁴⁷. Nawiązano korespondencję, którą zainteresowały się służby bezpieczeństwa PRL. Brakuje materiałów, które jednoznacznie potwierdziłyby, iż zwolnienie Andrzeja Wyczańskiego ze stanowiska kierownika Stacji na początku maja 1959 r. wynikało z jego współpracy z kardynałem Stefanem Wyszyńskim i działalności na rzecz zabezpieczania zbiorów kościelnych czy też innej, niepoprawnej politycznie aktywności, takiej jak utrzymywanie kontaktów z Jerzym Giedroyciem. Natomiast nie budzi wątpliwości fakt, że jego następca, Waław Marciniak był osobą z partyjnego nadania,

⁴³ BN, OAZ, sygn. 40/2/5 BN, ZZM, *Mikrofilmowanie w skali ogólnokrajowej*, Wrocław 1952-1987, t. 4, s. 492-501.

⁴⁴ *Katalog Mikrofilmów Biblioteki Narodowej*, nr 4, Warszawa 1955; *Katalog mikrofilmów Biblioteki Narodowej*, t. 6-7, Warszawa 1958.

⁴⁵ A. Wyczański, *Biblioteka Narodowa - okiem uczestnika i obserwatora 1949-1974*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 1 (1997) s. 19.

⁴⁶ BN, OAZ, sygn. 40/2/4, s. 431-432.

⁴⁷ BN, OAZ, sygn. 40/3, BN, ZZM, *Plany i sprawozdania okresowe (kwartalne - roczne)*, 1959, 1960-1975, s. 7; *Sprawozdanie z pracy w oddziale Zbiorów Mikrofilmowych za II kwartał 1959 r.*

pozbawioną odpowiednich kwalifikacji. Pomimo zmiany kierownictwa, personel Stacji kontynuował korespondencję z kardynałem Wyszyńskim. We wrześniu 1960 r. wysłano pełną umowę w sprawie mikrofilmowania do Biblioteki Archidiecezjalnej w Gnieźnie⁴⁸ i przetransportowano 63 rękopisy (od XI do XVI w.)⁴⁹, zaś w lipcu 1961 r. wypożyczono dalsze 74 rękopisy⁵⁰. W lutym 1962 r. po zakończeniu prac zostały one zwrócone do Sekretariatu Prymasa Polski w Warszawie⁵¹. Rozpoczęcie tej współpracy spowodowało reakcję służb bezpieczeństwa. Pracownicy Stacji zajmujący się opracowywaniem zbiorów specjalnych, w tym Zofia Rozanow, zostali zwolnieni z „wilczymi biletami”⁵². Jednocześnie zlikwidowano dotychczasową strukturę placówki. Stacja była jednym z zakładów narodowej ksiąźnicy, początkowo mieściła się w gmachu przy ul. Okólnik a następnie w Pałacu Rzeczypospolitej, ale jej kierownik, zajmujący się zarówno kwestiami fototechnicznymi jak i bibliotecznymi, posiadał dużą samodzielność decyzyjną. Dlatego, aby bardziej podporządkować politykę mikrofilmowania władzom BN, w 1962 r. rozdzielono kompetencje pomiędzy dwa zakłady: Zbiorów Mikrofilmowych (zadania biblioteczne) i Reprografii (zadania fototechniczne). Na dodatek jednostki znalazły się w różnych pionach administracyjnych, co utrudniało współpracę i generowało poważne konflikty między nowymi kierownikami tj. Konradem Zawadzkiem i Henryką Jankowską.

Pomimo opisanych problemów, akcja mikrofilmowania najcenniejszych obiektów była kontynuowana a dodatkowo Konrad Zawadzki opracował i zainicjował projekt scalania prasy polskiej.

Czasopisma i gazety

Zbiory polskich gazet i czasopism w wyniku licznych wojen, powstań i grabieży były zdekompletowane. Większość krajowych bibliotek nie posiadała pełnych ciągów najważniejszych tytułów. Dodatkowe straty powodowała systematyczna degradacja kwaśnego papieru, na którym od połowy XIX w. wydawano czasopisma i gazety⁵³. Taki los spotkał m.in. niektóre numery „Dziennika Poznańskiego”⁵⁴. Mikrofilmowanie dawało możliwość skompletowania tytułów prasowych na trwałym nośniku, ale realizacja projektu wymagała przeprowadzenia szczegó-

⁴⁸ BN, OAZ, sygn. 40/2/1 BN, ZZM, *Mikrofilmowanie w skali ogólnokrajowej*, Białystok-Kórnik 1952-1983, t. 1, s. 80.

⁴⁹ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 8.

⁵⁰ BN, OAZ, sygn. 40/2/4, s. 430.

⁵¹ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 23; K. Zawadzki, *Sprawozdania z działalności Działu Zbiorów Mikrofilmowych BN w I kwartale 1962 r.*, 13.04.1962 r.

⁵² *Wywiad z Zofią Razanow*, „Niedziela - tygodnik katolicki”, 54 (2011) nr 45, (06.11.2011), s. 32-33.

⁵³ W literaturze polskiej pierwszy raz problem ten poruszono już w 1887 r. Zob.: K. Jurkiewicz, A.M. Weinberg, *Badania nad papierami krajowymi ze względu na ich własności fizyczne i skład chemiczny, Część I: Papiery dokumentowe*, Druk K. Kowalewskiego, Warszawa 1887.

⁵⁴ BN, OAZ, sygn. 40/4/1, *Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych. Plany i sprawozdania. Sprawozdania roczne i okresowe 1976-1978*, s. 66-67; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności ZZM BN w I półroczu 1977 r.*, 12.07.1977 r.

łowych kwerend oraz wypożyczenia czasem nawet kilkunastu egzemplarzy danego czasopisma z kilku bibliotek. Rekordem było sprowadzenie 17 egzemplarzy „Gazety Warszawskiej” dla skompletowania rocznika 1790. W poszukiwaniach rzadkich numerów i unikatowych dodatków do głównych wydań uwzględniano również instytucje kościelne. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w., Konrad Zawadzki prosił o wypożyczenie m.in.: „Robotnika” z lat 1919-1920 i „Radostowa” z lat 1938 i 1939 z Biblioteki Seminarium Duchownego w Kielcach⁵⁵, „Twórczości Młodej Polski” z lat 1923-1924, „Sztandaru Ludu” z 1948 r. i numerów 27-52 „Biesiady Literackiej” z 1902 r. z Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁵⁶, „Dziennika Urzędowego Województwa Sandomierskiego” z lat 1817-1820, 1823, 1825, 1827-1829 i 1831, „Słowa” z lat 1883, 1884, 1886, 1893, 1894, „Rozmaitości” z 1835 r., „Wiadomości Polskich” z 1918 r., „Wieku Ilustrowanego” z lat 1903-1905 wraz z numerami 6, 9-18, 20-22, 24-30 „Dodatków Ilustrowanych”, „Niwa Polska” z lat 1895-1900 i 1903, 1933, „Gazety Codziennej” z 1841 r. i „Kurjera Polskiego” z lat 1908-1909 ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu⁵⁷.

Po przejściu Konrada Zawadzkiego na emeryturę w 1982 r., jego następczyni, Barbara Drewniewska-Idziak kontynuowała akcję scalania prasy. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. wypożyczano m.in.: „Przegląd Katolicki” z lat 1914, 1915, 1923, 1924, 1926 oraz „Zet” z lat 1932-1939 z Biblioteki OO. Jezuitów w Warszawie, „Rolę” z lat 1884, 1904 i 1906 z Warszawskiego Seminarium Metropolitalnego⁵⁸, „Tygodnik Powszechny” z lat 1963-1964 z redakcji czasopisma⁵⁹, „Chatę polską” z lat 1919-1920 z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL⁶⁰.

W ostatniej dekadzie Zakład Zbiorów Mikrofilmowych wypożyczał m.in.: „American Polonia Reporter” numery 2-4/5 z 1962 r., „Głos Kobiet” z lat 1921 i 1926, lwowską „Rzeczypospolitą” z 1914 r., „Tydzień Literacki, Artystyczny, Naukowy, Społeczny” z lat 1874-1881, „Ziemiankę Polską” z lat 1912-1918, „Pogoń” z lat 1914-1917, „Echo z Pokucia” z lat 1883-1884 z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL⁶¹, „Warszawską Gazetę Policyjną” z lat 1845-1864 z Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej⁶², „Przegląd Powszechny”

⁵⁵ BN, OAZ, sygn. 40/2/1, s. 114-118.

⁵⁶ BN, OAZ, sygn. 40/2/4, s. 6-9.

⁵⁷ Tamże, s. 326-344.

⁵⁸ Tamże, s. 477-480.

⁵⁹ BN, OAZ, sygn. 40/2/3, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Mikrofilmowanie w skali ogólnokrajowej*, t. 2, cz. 2, Kraków 1965-1987, s. 440.

⁶⁰ BN, OAZ, sygn. 460/2/1, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Wypożyczenia Krajowe, Dokumentacja dotycząca wypożyczeń i zwrotów materiałów przeznaczonych do mikrofilmowania w BN*, 1998, s. 2.

⁶¹ BN, OAZ, sygn. 460/3/6, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Wypożyczenia krajowe*, 2004, s. 13; BN, OAZ, sygn. 460/2/3, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Wypożyczenia krajowe*, 2000, s. 24.

⁶² BN, OAZ, sygn. 460/2/5, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Wypożyczenia krajowe*, 2002, s. 19.

z 1928 r. i „Tygodnik Powszechny” z 1957 r. z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie⁶³.

Równocześnie do końca 2001 r. kontynuowano akcję mikrofilmowania najcenniejszych zbiorów specjalnych. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX w. powrócono do współpracy z Biblioteką Archidiecezjalną w Gnieźnie, której zbiory powiększyły się o rękopisy biblioteki seminaryjnej w Gnieźnie, biblioteki Norbertanek w Strzelnie i kilku innych instytucji⁶⁴. Współpraca była na tyle owocna, że rozważano nawet wydanie drukiem osobnego katalogu zmikrofilmowanych rękopisów Biblioteki Archidiecezjalnej w Gnieźnie⁶⁵. Zrezygnowano jednak z tych planów na rzecz analogicznej publikacji dotyczącej Biblioteki Seminarium Duchownego w Pelplinie, która nie posiadała dotąd żadnego informatora o swoich zasobach⁶⁶. Zbiorami tej instytucji BN interesowała się już w latach czterdziestych XX w. W lutym 1947 r. po pożarze, który strawił część obiektów dyrekcja wystosowała telegram: „W imieniu Biblioteki Narodowej i władz przesyłam serdeczne wyrazy współczucia z powodu nowej tragedii Biblioteki Seminarium”⁶⁷. Jednocześnie udzielano konsultacji w zakresie opracowywania starych druków, a w 1952 r. zaproponowano udział w akcji mikrofilmowania najcenniejszych zbiorów⁶⁸. Jednak pierwsze transporty zorganizowano dopiero pod koniec lat pięćdziesiątych. W typowaniu zbiorów partycypowali pracownicy Instytutu Filozofii i Socjologii PAN⁶⁹. Współpraca z Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie trwała aż do 2001 r. Wówczas w siedzibie instytucji Zdzisława Świdorska z Zakładu Reprografii BN wykonała zdjęcia obiektów za pomocą przenośnej kamery Gordona⁷⁰. Nie była to jedyna tego rodzaju wyprawa terenowa pracowników BN. Zorganizowanie ruchomej Stacji Mikrofilmowej Andrzej Wyczański planował już na początku lat 50-tych. Jej zadaniem miało być fotografowanie zbiorów, których stan zachowania uniemożliwiał przetransportowanie do siedziby BN. Takie rozwiązanie proponowano na przykład Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu⁷¹. Brak funduszy przekreślił realizację tych zamierzeń. Wyjazdy terenowe stały się możliwe dopiero w 1994 r., gdy BN zakupiła przenośną, walizkową kamerę Gordona.

⁶³ BN, OAZ, sygn. 460/2/8, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Wypożyczenia krajowe*, 2005, s. 11; BN, OAZ, sygn. 460/3/8, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Mikrofilmowych, *Wypożyczenia krajowe*, 2006, s. 4.

⁶⁴ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 102; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu ZMBN w 1966 r.*, 11.01.1966 r.; BN, OAZ, sygn. 40/2/1, s. 81-85.

⁶⁵ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 102.

⁶⁶ *Katalog Mikrofilmów Biblioteki Narodowej, nr 14, Rękopisy Biblioteki Seminarium Duchownego w Pelplinie*, oprac. Seńko W., Warszawa 1969.

⁶⁷ *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Historia i dzień dzisiejszy*, oprac. S. Grunt, A. Nadolny, Pelplin 2010, s. 38.

⁶⁸ Tamże, s. 49.

⁶⁹ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 8; Z. Rozanow, *Plan sekcji rękopisów średniowiecznych na rok 1961 w zakresie wyboru i przygotowania materiałów przeznaczonych do dokumentacji mikrofilmowej i fotograficznej oraz kwerend przygotowawczych do planu na rok 1961*, 18.01.1961 r.

⁷⁰ BN, OAZ, sygn. 594/3, Biblioteka Narodowa, Sekretariat Naukowy, *Sprawozdania roczne [Sprawozdania z działalności komórek BN]*, 2001, t. 3 (2001-2002), s. 53.

⁷¹ BN, OAZ, sygn. 40/2/5, s. 499.

Była ona wielokrotnie wykorzystywana m.in. do mikrofilmowania muzykaliów przechowywanych w instytucjach kościelnych.

Muzykalia

W 1956 r. Stacja wydała pierwszy tematycznie opracowany katalog mikrofilmów⁷². Zawierał on informacje na temat muzykaliów powielonych w latach 1950-1956, w związku z czym, niektóre obiekty, objęte ogólną akcją zabezpieczania, wymieniono także w poprzednich tomach wydawnictwa. Zdecydowaną większość stanowiły jednak nowe, celowo wyodrębnione tytuły. Za kryterium wyboru przyjęto szeroką definicję muzykaliów jako materiałów źródłowych do historii muzyki. Dzięki temu oprócz rękopiśmiennych i drukowanych nut, mikrofilmowano także spuściznę po kompozytorach, tj. ich korespondencję, dokumenty i pamiątki, dzieła teoretyczne oraz teksty pieśni. Za typowanie, wymagające niekiedy przeprowadzenia kwerendy w bibliotekach macierzystych, odpowiadali specjaliści z Zakładu Muzycznego BN. W 1957 r. przy Instytucie Muzykologii UW powołano do życia Ośrodek Dokumentacji i Inwentaryzacji Zabytków Muzycznych w Polsce⁷³. Prowadzone przez niego badania, poszukiwania i prace rejestracyjne stanowiły znakomitą pomoc w akcji mikrofilmowania muzykaliów. Jednocześnie BN w dalszym ciągu przeprowadzała kwerendy, w celu wytypowania najbardziej wartościowych obiektów. Dzięki temu w latach 1957-1961 zmikrofilmowano 701 pozycji ze zbiorów polskich oraz pozyskano ponad 60 mikrokopii ze zbiorów zagranicznych. O ile wspomniany pierwszy katalog nie wymieniał w ogóle zbiorów kościelnych, o tyle w drugim tomie znalazło się wiele obiektów o takiej proveniencji:

Tabela 1. Muzykalia ze zbiorów polskich zmikrofilmowane przez Bibliotekę Narodową

Muzykalia ze zbiorów polskich 1957-1961	Rękopisy	Druki
Biblioteka Księży Salezjanów w Czerwińsku	11	0
Biblioteka OO Dominikanów w Krakowie	18	0
Biblioteka Seminarium Duchownego w Pelplinie	37	0
Biblioteka Seminarium Duchownego w Sandomierzu	92	3
Biblioteka Seminarium Duchownego w Płocku	12	0
WAP w Toruniu, Oddział w Bydgoszczy	1	0
Biblioteka PAN w Gdańsku	16	509
Biblioteka PAN w Krakowie	1	0
WAP w Gdańsku	1	0
Łącznie	189	512

⁷² *Katalog Mikrofilmów Biblioteki Narodowej*, nr 8, *Katalog mikrofilmów muzycznych*, cz. 1, Warszawa 1956.

⁷³ *Katalog Mikrofilmów Muzycznych*, nr 2, Warszawa 1962, s. 7-9.

Ponadto z zagranicy pozyskano m.in. z Ishan Memorial Library Harvard University w Stanach kopie mikrofilmów sporządzonych przed II wojną światową z tabulatur z klasztoru św. Ducha w Krakowie i Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, których oryginały zostały zniszczone w Warszawie w 1944 r.

W Polsce na większą skalę muzykalia mikrofilmowała tylko Stacja BN. Druki muzyczne powieleła w niewielkim stopniu Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, ale jej zasób, ograniczony tylko do polonezów oraz szesnastowiecznych pieśni kościelnych, w 1978 r. wynosił 350 jednostek⁷⁴. Zakup przenośnej kamery zintensyfikował działalność BN. Już w 1994 r. zorganizowano trzy wyjazdy, dwa zagraniczne do Kijowa i Paryża oraz jeden do klasztoru jezuitów w Świętej Lipce, gdzie fotografowano muzykalia. Od 24 do 26 października wykonano ok. 2.500 klitek z 64 rękopisów muzycznych⁷⁵. Akcję prowadzono do 2001 r. Wspomniany wyjazd do Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie w celu kopiowania zbiorów za pomocą kamery Gordona był ostatnią tego typu ekspedycją⁷⁶.

Współpraca z ośrodkami polonijnymi

Dzięki zmianie sytuacji politycznej po 1989 r., realne stało się nawiązanie kontaktów z ośrodkami polonijnymi. W największym zakresie BN współpracowała z Biblioteką Polską w Paryżu. Z działalnością tą wiązały się wyżej wymienione wyjazdy z kamerą Gordona. Dodatkowo instytucje zagraniczne przekazywały do BN polonika w celu przeprowadzenia prac konserwatorskich i mikrofilmowania. Tego rodzaju akcją zostały objęte zbiory Muzeum Księży Marianów w Fawley Court pod Londynem. Instytucja powstała w 1953 r. jako gimnazjum dla dzieci polskich emigrantów⁷⁷. Jej założyciel, ks. Józef Jarzębowski był nie tylko pedagogiem, ale również kolekcjonerem. Zbierał przede wszystkim materiały związane z powstaniem styczniowym. Były to nie tylko druki i rękopisów, ale również obiekty muzealne takie jak np. okulary Traugutta. Działalność ks. Jarzębowskiego sprawiła, iż wiele rodzin angielskich emigrantów przekazywało do jego ośrodka rodzinne pamiątki. W 1982 r. Muzeum zostało oficjalnie zarejestrowane. W 2001 r. pracownicy BN pomagali w przeprowadzeniu prac inwentaryzacyjnych i porządkowych⁷⁸. Następnie dzięki pozyskaniu funduszy od Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych i Fundacji Bankowej im. Leopolda Kronenberga, najbardziej zniszczone obiekty zostały przetransportowane do BN, poddane konser-

⁷⁴ K. Zawadzki, *Z problemów mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 16 (1981) s. 329; L. Jarzębowski, *Potrzeby Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Gazeta Pomorska”, wyd. B, 1957, nr 63, s. 3.

⁷⁵ BN, OAZ, sygn. 122/7/6, Biblioteka Narodowa, Sekretariat Organizacyjny, *Sprawozdania Działu Ochrony i Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych za 1994 rok*, 1995, s. 29; *Sprawozdanie Zakładu Reprografii za rok 1994*.

⁷⁶ BN, OAZ, sygn. 594/3, s. 53. *Sprawozdanie Działu Ochrony i Konserwacji Zbiorów*.

⁷⁷ A. Milewicz, *Geneza powstania Muzeum Księży Marianów w Fawley Court pod Londynem*, w: *Konserwacja XXI wieku*, red. B. Drewniewska-Idziak, Warszawa 2003, s. 203-207.

⁷⁸ J. Wielowiejska, *Współpraca Zakładu Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych Biblioteki Narodowej z Muzeum Księży Marianów w Fawley Court w ramach pomocy konserwatorskiej*, w: *Konserwacja XXI wieku*, red. B. Drewniewska-Idziak, Warszawa 2003, s. 208-211.

wacji a następnie zmikrofilmowane. W sierpniu 2001 r. akcja ta objęła 33 dokumenty królewskie i wojskowe, 36 dokumentów szefa sztabu Wojska Polskiego w ZSRR i 53 karty wyodrębnione ze zbioru dokumentów z powstania styczniowego, w tym m.in. rękopisy R. Traugutta. Natomiast w czerwcu 2002 r. do BN trafiła, druga i zarazem ostatnia transza obiektów, zawierająca 2102 dokumenty dotyczące powstania styczniowego, dotyczące m.in. Rządu Narodowej, służby w oddziałach powstańczych oraz spisy emigrantów z Tek Maliszewskiego i Przyborowskiego i pojedyncze źródła do dziejówwojny polsko-rosyjskiej 1830-1831 i Wiosny Ludów.

Ze zbiorami kościelnymi związana była również prowadzona od 1955 r. działalność Stacji polegająca na wykonywaniu barwnych reprodukcji średniowiecznych miniatur i inicjałów. Zbiór ten, po zwolnieniu Zofii Rożanow, ze względu na trudności w zatrudnieniu historyka sztuki, przestał się rozwijać. W III kwartale 1962 r. przekazano do reprodukcji ostatnie obiekty - iluminowane rękopisy z Biblioteki Kapitulnej w Krakowie⁷⁹. W 1970 r. zbiór został przeniesiony do Zakładu Ikonografii BN.

Efekty mikrofilmowania zbiorów z instytucji kościelnych

Biblioteka Narodowa uwzględniała zbiory instytucji kościelnych we wszystkich najważniejszych projektach związanych z mikrofilmowaniem, czyli w zabezpieczaniu zbiorów specjalnych w tym muzykaliów, scalaniu prasy polskiej, wyjazdach z kamerą przenośną, współpracy z instytucjami polonijnymi, tworzeniu zbioru barwnych reprodukcji a nawet w eksperymentach z podczerwienią i ultrafioletem. Zakres tej współpracy najlepiej obrazują zachowane fragmenty statystyk wypożyczeń dla lat 1959-1970. W II kwartale 1959 r. wypożyczono 255 obiektów w tym 190 rękopisów z 9 instytucji w tym z 4 bibliotek kościelnych: kapituły krakowskiej, dominikanów w Krakowie, seminarium duchownego w Pelplinie i franciszkanów w Warszawie⁸⁰. W 1961 r. akcją zabezpieczającą objęto zbiory 25 bibliotek w tym 4 kościelnych⁸¹, w 1962 r. również 25 bibliotek w tym 5 kościelnych⁸², w 1963 r. z 36 bibliotek w tym 12 kościelnych⁸³, w 1964 r. z 48

⁷⁹ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 32; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu Zbiorów Mikrofilmowych BN w III kwartale 1962 r.*, 10.10.1962.

⁸⁰ BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 1, *Sprawozdanie z pracy w oddziale Zbiorów Mikrofilmowych za II kwartał 1959 r.*

⁸¹ Dokładnie były to biblioteki: kapitulna w Gnieźnie, seminaryjne w Pelplinie i Sandomierzu oraz kościelna w Rakowie. BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 12; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Oddziału Zbiorów Stacji Mikrofilmowej BN w 1961 r.*

⁸² Dokładnie były to biblioteki: kapitulna w Krakowie, dominikanów w Krakowie, kościelna w Rakowie oraz seminaryjne w Sandomierzu i Włocławku. BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 33; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu Zbiorów Mikrofilmowych BN w 1962 r.*, 28.01.1963 r.

⁸³ Dokładnie były to biblioteki: Prowincji Karmelitów Bosych w Czarnej, kościelne w Jeleniej Górze, Lwówku Śląskim, Rakowie, Świdnicy, klasztorne bernardynów i dominikanów w Krakowie, archidiecezjalne w Poznaniu i Warszawie, kapitulne i seminaryjne w Sandomierzu oraz BU KUL. K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu Zbiorów Mikrofilmowych BN w 1963 r.*, 7.03.1964 r., w: BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 46.

bibliotek w tym 18 kościelnych⁸⁴, w 1965 r. z 41 bibliotek krajowych w tym 7 kościelnych⁸⁵, w 1966 r. z 49 bibliotek w tym 9 kościelnych⁸⁶, w 1967 r. z 57 bibliotek w tym 15 kościelnych⁸⁷, w 1968 r. z 55 bibliotek w tym 15 kościelnych⁸⁸, w 1969 r. z 59 bibliotek w tym 11 kościelnych⁸⁹, zaś w 1970 r. z 56 bibliotek w tym 8 kościelnych⁹⁰. Działalność BN była tak rozległa, iż w pierwszej połowie 1978 r., aby nie dublować prac uzgodniono warunki współpracy w zakresie mikrofilmowania zbiorów kościelnych i wymiany mikrofilmów z Ośrodkiem Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych w Lublinie⁹¹. W 2012 r. w gronie ponad 200 instytucji, których zbiory mikrofilmowano w narodowej ksiąźnicy, było 77 archiwów, bibliotek i muzeów kościelnych.

Rękopisy

Stacja Mikrofilmowa rozpoczęła działalność od zabezpieczania najcenniejszych zabytków piśmiennictwa polskiego. Dlatego w latach 1950-1961 mikrofilmowano przede wszystkim zbiory specjalne: 6.592 rękopisy, 3.223 starych dru-

⁸⁴ Dokładnie były to biblioteki: kościelne w Dusznikach, Czerwińsku, Dzierżoniowie, Henrykowie, Krzeszowie, Raków, Szalowej, Wambierzycach, kapitulna we Wrocławiu, archidiecezjalna w Gnieźnie, klasztorne: dominikanów i karmelitów w Krakowie, seminaryjne w Kielcach, Pelplinie, Sandomierzu, Tarnowie i Warszawie oraz KUL, BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 60; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu Zbiorów Mikrofilmowych w 1964 r.* 10.02.1965 r.

⁸⁵ Dokładnie były to biblioteki: KUL, archidiecezjalna w Poznaniu, kapucynów w Nowym Mieście i seminaryjne w Kielcach, Olsztynie, Sandomierzu i Warszawie. K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu ZM BN w 1965 r.* 18.01.1966 r. w: BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 90.

⁸⁶ Dokładnie były to biblioteki: KUL, archidiecezjalne w Gnieźnie i Poznaniu oraz seminaryjne w Kielcach, Olsztynie, Poznaniu, Sandomierzu, Włocławku i Warszawie. K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu ZM BN w 1966 r.*, 11.01.1966 r., w: BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 102.

⁸⁷ Dokładnie były to biblioteki: archidiecezjalne z Gniezna, Poznania, Warszawy, franciszkanów w Warszawie, kapitulna w Krakowie, KUL, kościelne w Pilicy i Szakowa, seminaryjne z Kielc, Lublina, Olsztyna, Sandomierza, Włocławka, Warszawy oraz Teologiczna Bobolanum. *Sprawozdanie z Działalności Działu ZM w 1967 roku*, w: BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 120.

⁸⁸ Dokładnie były to biblioteki: archidiecezjalne w Gnieźnie, Poznaniu, Warszawie, klasztorne: franciszkanów w Warszawie, karmelitów i norbertanek w Krakowie oraz paulinów w Częstochowie, kolegiaty w Łowiczu, KUL, Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie oraz seminaryjne z Kielc, Nysy, Sandomierza i Warszawy. BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 142; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu ZM w 1968 r.*, 6.02.1969 r.

⁸⁹ Dokładnie były to biblioteki: Archidiecezjalna w Gnieźnie, Uniwersytecka KUL, kolegiaty w Łowiczu, Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie, klasztorne: franciszkanów we Wschowie, norbertanek w Krakowie i paulinów w Częstochowie oraz seminaryjne z Kielc, Olsztyna, Sandomierza i Warszawy. BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 164; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu ZM w 1969 r.*, 17.01.1970 r.

⁹⁰ Dokładnie były to biblioteki: cystersów w Szczyrzycu, Uniwersytecka KUL, kolegiaty w Łowiczu, Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie i seminaryjne w Kielcach, Pelplinie, Sandomierzu i Warszawie. BN, OAZ, sygn. 40/3, s. 183; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności Działu ZM BN w 1970 r.*, 23.01.1971.

⁹¹ BN, OAZ, sygn. 40/4/1, s. 118; K. Zawadzki, *Sprawozdanie z działalności ZM w 1978 r.*, 12.01.1979.

ków i 2.409 muzykaliów a jedynie 227 druków nowszych i 134 tytuły czasopism⁹². Nie zachowały się szczegółowe dane, które pozwoliłyby określić udział zbiorów z instytucji kościelnych w tym zasobie. Fragmentaryczne informacje z drukowanych katalogów wydawanych przez BN wykazują, iż w latach 1950-1958 Stacja zmikrofilmowała 6.295 rękopisów i 3.128 tytułów starych druków. Największa liczba obiektów pochodziła z bibliotek: ZNiO, Czartoryskich, BJ, BN, Kórnickiej oraz BUWr, ale np. w 1958 r. z 203 średniowiecznych rękopisów aż 78 dostarczyło Archiwum Katedry Krakowskiej, zaś z łącznej liczby 1.301 sfotografowanych manuskryptów 108 pochodziło z tej instytucji kościelnej a dalsze 75 z Archiwum Kapituły w Płocku. Dokładne dane ilustruje poniższa tabela:

Tabela 2. Rękopisy zmikrofilmowane przez Bibliotekę Narodową

Nazwa instytucji	do XV w.	XVI w.	XVII w.	XVIII w.	XIX-XX w.	Łącznie
Archiwum Katedry Krakowskiej	78	14	15	0	1	108
Archiwum Kapituły w Płocku	10	0	0	37	28	75
Archiwum Państwowe (d. zb. Czart.)	0	0	5	17	4	26
Biblioteka Czartoryskich	10	28	121	161	107	427
Biblioteka Jagiellońska	27	17	16	12	2	74
Biblioteka Narodowa	5	4	6	62	19	96
BN - zbiory X. L. Zalewskiego	9	0	1	0	0	10
Biblioteka Ossolineum	0	7	82	177	94	360
Biblioteka PAN w Kórniku	0	0	8	1	0	9
Biblioteka PAN w Krakowie	0	0	1	3	1	5
BU Poznań	0	0	0	0	3	3
BUW	9	4	2	15	4	34
BUWr	55	2	0	1	0	58
Rękopisy Witkacego	0	0	0	0	11	11
Rękopisy Kinzo Asai	0	0	0	0	5	5
Łącznie	203	76	257	486	279	1301

Pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. zbiór zmikrofilmowanych rękopisów liczył 25.151 jednostek, z czego 6.417 pochodziło z Zakładu Narodowego im Ossolińskich, 4192 z Biblioteki Czartoryskich, 3.320 z BN, 2.216 z Biblioteki PAN w Krakowie, 1.708 z BJ, 1.159 z BUWr, 874 z Biblioteki PAN Kórnickiej, zaś

⁹² T. Szczęsna, *Program mikrofilmowania czasopism i innych dokumentów z polskich bibliotek, realizowany w Bibliotece Narodowej*, w: *Chrońmy oryginały*, s. 46.

1.293 z bibliotek seminaryjnych, kapitulnych, kościelnych, klasztornych⁹³.

Pod koniec 2012 r. zbiór rękopisów liczył 43.000 jednostek, z czego ok. 1.900 pochodziło ze zbiorów kościelnych.

Tabela 3. Rękopisy ze zbiorów kościelnych z mikrofilmowane przez Bibliotekę Narodową

Nazwa instytucji	do XV w.	XVI- XVIII w.	XIX- XX w.	Łącznie
B. Klasztoru Księży Salezjanów w Czerwińsku	1	4	0	5
Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie	10	285	476	771
Muzeum Księży Marianów we Fawley Court	0	0	63	63
B. Archidiecezji Gnieźnieńskiej	52	6	0	58
B. Kapituły Gnieźnieńskiej	88	8	0	96
Archiwum OO. Franciszkanów w Katowicach	0	1	0	1
B. Klasztoru OO. Bernardynów w Krakowie	0	1	0	1
B. Klasztoru OO. Franciszkanów w Krakowie	0	1	0	1
B. Kapituły Krakowskiej	154	35	1	190
Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie	0	4	0	4
Archiwum Klasztoru OO. Paulinów w Krakowie	0	4	2	6
Archiwum Konsystorza w Krakowie	0	2	0	2
B. Księży Salezjanów w Łądzie	1	1	0	2
B. Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	0	0	30	30
B. Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie	0	1	0	1
Archiwum Kapitulne w Łowiczu	2	2	0	4
Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie	17	123	0	140
B. Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie	0	0	1	1
Archiwum Diecezji Płockiej	6	40	1	47
Archiwum Kapituły Płockiej	2	101	68	171
Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu	1	1	0	2
Biblioteka Kapituły Sandomierskiej	14	0	0	14
B. Seminarium Duchownego w Sandomierzu	28	95	25	148
B. Parafii w Smardzewicach	0	2	1	3
B. ATK	0	0	4	4
Archiwum Archidiecezji Warszawskiej	0	8	0	8
B. Klasztoru SS. Wizytek w Warszawie	0	2	0	2

⁹³ K. Zawadzki, *Zbiory mikrofilmowe, w: 50 lat Biblioteki Narodowej. Warszawa 1928-1978*, Warszawa 1984, s. 207.

Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie <i>Collegium Bobolanum</i>	0	29	2	31
B. Klasztoru OO. Franciszkanów w Warszawie	0	60	35	95
B. Seminarium Duchownego w Warszawie	0	2	0	2
Archiwum Diecezjalne we Włocławku	0	4	1	5
Łącznie	376	822	710	1908

skrót: B - biblioteka

Procentowy udział obiektów z instytucji kościelnych był więc niewielki, ale rękopisy zaliczały się do grona najważniejszych zabytków piśmiennictwa przechowywanych w Polsce. Oprócz opisanych wcześniej zbiorów klasztoru franciszkanów w Warszawie, Muzeum Księży Marianów w Fawley Court oraz kapituł krakowskiej i płockiej zmikrofilmowano m.in. średniowieczne rękopisy gnieźnieńskie m.in.: *Codex aureus* (1085/90), *Ewangeliarz kruszwicki* (1160/70), tzw. *Missale Plenarium* z XI w., apokryficzny Psalm 151 z XII w., statuty uniwersytetu padewskiego z 1331 r., *Officium inquisitionis. Practica criminalis canonica contra haereticos*, bullę publikacyjną Jana XXII dla Awinionu, dokumenty z synodu kaliskiego z 1420 r., kazania gnieźnieńskie z XV w., zbiór mów wygłoszonych na soborze w Bazylei, brewiarze w tym z lekcjami o świętych polskich, żywoty św. Stanisława i św. Wojciecha oraz traktaty teologiczne, prawnicze i astronomiczne takich autorów jak: Albert Wielki, Ambroży, Augustyn (m.in. *De spiritu et anima* z XIV w.), Bartolomeus Brixienis (*Ius canonicum*), Jan z Fryburga, Gracjan (m.in. odpisy dekretów z glosami Bernarda z Pawii i Bartłomieja z Brescii z przełomu XII/XIII w.), Grzegorz IX (w tym odpis z przełomu XII/XIII w. z glosami Bernardiego Compostellaniego Młodszeo), Hieronima (*De viris illustribus* z XIV w.), Honoriusz z Augustodunum (*Gemma animae* z XIII w.), Hraban Maur, Hugo de Sancto Charo (*Liber de correctionibus* z XIV w.), Piotr Lombard, Orygenes, Rajmund z Peñafort, Fredericus de Senis, Izidor z Sewilli, Tomasz ze Strzempina, Gotfryd z Trani, Franciszek Zabarella (*Lectura super Clementinas* z XV w.), Konrad von Wellhausen, Jakub de Voragine zaś z tekstów nowszych m.in. kopia rękopisu króla Zygmunta I z lat 1512-14 autorstwa Pawła Szczerbica, szesnastowieczny odpis kroniki Jana Długosza czy też dokumenty dotyczące Ordynacji Ostrogskiej z XVIII w. Z Archiwum Diecezji Warmińskiej zmikrofilmowano m.in. najdawniejsze akta diecezji warmińskiej, listy cesarzy, królów i mistrzów krzyżackich z XIII i XIV w., *Abbreuiatura Privilegiorum* z lat 1280-1395, *Miscellanea germanica* z lat 1297-1608, *Acta Pretorii Bransbergensis* z lat 1366-1574, *Annales Temporibus Nicolai Lucae et Fabiani Varmiensis Ecclesiae...* z lat 1485-1517, *Annales Temporibus Nicolai Lucae et Fabiani Varmiensis Ecclesiae...* z lat 1523-1537, listy i dokumenty związane m.in. z Janem Dantyszkiem, Stanisławem Hozjuszem, Marcinem Kromerem i Szymonem Rudnickim. Do najstarszych rękopisów ze zbiorów sandomierskich należały odpisy dzieł Alberta Wielkiego, Grzegorza IX, Mikołaja z Liry, Tomasza z Akwinu ale także Petrarki. Natomiast z XVII-XIX w. pochodziły akta i materiały związane z klasztorami: benedyktynek w Sandomierzu (w tym żywot Zofii z Granowa Sieniawskiej

fundatorki klasztoru) i Radomiu (w tym kronika klasztoru), benedyktynów w Sandomierzu, Sieciechowie i Radomiu, dominikanów w Sandomierzu, franciszkanów w Sandomierzu oraz pijarów w Radomiu oraz dziewiętnastowieczny rejestr księży i zakonników zesłanych na Syberię. Ze zbiorów świeckich można wymienić osiemnastowieczne zbiory akt dotyczące konfederacji barskiej, dokumenty dotyczące ślubu Ludwika Mniszchówny i Jana Potockiego, księgi cech bednarzy, stolarzy, stelmachów, szklarzy i powroźników w Sandomierzu oraz dziewiętnastowieczny autograf *Emancypacji kobiet* Norwida. Z Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie oprócz kilkunastu tekstów dawnych, zmikrofilmowano obszerny zbiór rękopisów z XVIII-XX w. pochodzących z ponad 130 miejscowości⁹⁴. Tworzyły go m.in. akta konsystorza piotrkowskiego, kaliskiego i krakowskiego, rejestry dziesięcin i czynszów, rejestry ludnościowe parafii, księgi urodzin, ochrzczonych (*liber baptisatorum*), zapowiedzi, zaślubin, zmarłych, dokumenty erekcji, akta parafii, wykazy proboszczów, spisy inwentarzy, wizytacje, akta dziekańskie, akta sądowe (m.in. ocena *śledztwa przeciwko X Kacprowi Lipińskiemu, akta sprawy Lenartowicza*) księgi brackie (np. *Księga Bractwa Szkaplerznego*). Z innych zbiorów nowszych wymienić można dziewiętnastowieczne materiały historyczne do dziejów „litewsko-katolickiego” kościoła zebrane przez księdza Mamerta z Fulsztyna z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku oraz dwudziestowieczne dokumenty wileńskiego konwentu franciszkanów ze zbiorów UKSW, zaś z rękopisów świeckich, wypożyczone z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL pamiętniki Ignacego Prądzyńskiego oraz dokumenty dotyczące: szkód i strat wojennych Lubelszczyzny w 1914 r., Legionów Polskich i Wojska Polskiego w latach 1915-1926, pokoju w Brześciu (Archiwum Jana Steckiego), Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Królestwa Polskiego z lat 1917-1918, polskich stronnictw socjalistycznych w Rosji oraz działaczy komunistycznych w Polsce (w tym lista działaczy komunistycznych z kwietnia 1919 r.), reformy waluty polskiej z lat 1920-1926 i bankowości w Polsce w latach 1928-1936 oraz rękopisy Tadeusza Łubieńskiego.

⁹⁴ Bąkowa Górna, Biała k. Częstochowy, Bęczkowice, Będzin, Bobrowniki, Bogdanów, Bolesławice, Bolesławiec, Borowno, Borzykowa, Brzeźnica, Chełmno, Chotów, Cielętniki, Czarnożyły, Czastary, Chruszczobród, Czeladź, Częstochowa (m.in. parafia św. Zygmunta i klasztor Mariawitek), Danków, Dąbrowa k. Radomska, Dąbrowa Górnicza, Dobryszce, Dworszowice, Działoszyn, Dzierżkowice, Dzierżniki, Garnek, Gidle, Gołonóg, Gorzkowice, Grodziec, Jaworzno - Jedlno, Kadłub, Kamińsk, Kamienica Polska, Kłobuck, Kłobucko, Kłojnice, Kłomnice, Kobile, Kodrąb, Komorniki, Konopiska, Konopnica, Koziegłowy, Koziegłówki, Kraszewice, Krępa, Kromolów, Kruszyna, Krzepice, Krzyworzeka, Lelów, Leśniów, Lgota, Lututów, Łaszów, Łękińsko, Łyskornia, Małuszyn, Makowiska, Mstów, Michno, Mieleszyn, Mierzyce, Mierzyn, Mokrsko, Mrzygód, Mstów, Mykanów, Naramnice, Niedopieliń, Niegowa, Niegowonice, Olsztyn k. Częstochowy, Ołobok, Osjaków, Ożarów k. Wielunia, Pajęczno, Parzymiechy, Pątrów, Pajęczno, Pińczycze, Piotrków, Pławno, Poczesna, Potok Złoty, Praszka, Przybyłów, Przyrów, Przystajń, Raczyno - Łagiewniki, Radomsko, Ręczno, Ręchiny, Rozpna, Ruda, Rudlice, Rudniki, Rzepnice, Rząśnia, Rzejowice, Sącz, Sączów, Siemiona, Siemkowice, Siewierz, Skarżyce, Skomlin, Soborzyce, Sosnowiec, Strzałków, Starokrzepice, Stróża, Sulmierzyce, Targoszyce, Truskolasy, Tuszyn, Uniejów, Walichnowy, Wąsosz, Wielgomłyny, Wieluń (m.in. klasztory bernardynek i pijarów), Wierszów, Wierzchlas, Wiewiec, Wielkowiecko, Witów, Włocławek, Włodowice, Wojkowice Kościelne, Wojcin, Wydarzyn, Zagłębie, Zagórze - Niwka, Zajączki, Zrębice, Żarki, Żuraw, Żytiń, Żytno, Żdzary.

Ponadto zmikrofilmowano katalogi bibliotek: dominikanów w Warszawie, kano-ników regularnych i jezuitów w Krakowie, kolegiów pijarskich w Opolu Lubelskim, Krakowie i Połocku, oraz księgozbioru opata czerwińskiego Andrzeja Leszczyńskiego, rękopisów Biblioteki Seminarium w Lublinie i inwentarz biblioteki kościoła ewangelicko-augsburskiego w Lesznie.

Stare druki

Typowaniem druków do mikrofilmowania zajmowali się pracownicy Zakładu Starych Druków BN. Starano się wybierać tytuły unikatowe, zachowane w Polsce w najwyżej trzech egzemplarzach. W 2012 r. zbiór mikrofilmów starych druków liczył ok. 40.000 pozycji, przy czym prawie połowę stanowiły tytuły zmikrofilmowane od 1 września 1997 r. do 31 sierpnia 2002 r. w ramach projektu „mikrofilmowania zabytków piśmiennictwa z polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego”. Natomiast w ramach projektu zabezpieczania najcenniejszych obiektów z bibliotek polskich sfotografowano łącznie 565 starych druków z 37 instytucji kościelnych.

Tabela 4. Starodruki zmikrofilmowane przez Bibliotekę Narodową

Nazwa instytucji	Inkunabuły	XVI w.	XVII w.	XVIII w.	Łącznie
B. Klasztoru OO. Reformatów w Bieczu	1	0	0	0	1
B. Klasztoru OO. Reformatów w Brzezinach	0	0	1	2	3
Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie	6	1	0	0	7
B. Klasztoru OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie	1	0	0	0	1
B. Seminarium Duchownego w Gdańsku	0	6	1		7
B. Archidiecezji Gnieźnieńskiej	8	10	0	0	18
B. Oratorium św. Filipa Neriusza w Gostyniu	1	0	0	0	1
B. Seminarium Duchownego w Kielcach	0	7	0	0	7
B. Klasztoru OO. Bernardynów w Krakowie	0	37	0	0	37
B. Klasztoru OO. Dominikanów w Krakowie	2	3	2	0	7
B. Klasztoru OO. Kamedułów w Krakowie	0	2	0	0	2
B. Klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie	2	0	0	0	2
B. Klasztoru OO. Karmelitów Trzewickowych w Krakowie	1	0	0	0	1
B. Kapituły Krakowskiej	1	0	0	0	1
B. Klasztoru SS. Norbertanek w Krakowie	0	0	0	1	1
B. Klasztoru OO. Reformatów w Krakowie	0	0	6	25	31

Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie	0	0	1	0	1
B. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	1	53	7	61	122
B. Księży Marianów w Lublinie	0	5	0	0	5
B. Seminarium Duchownego w Lublinie	1	21	6	18	46
Archiwum Kapitulne w Łowiczu	0	17	1	0	18
B. Klasztoru OO. Kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą	1	1	0	7	9
B. Seminarium Duchownego w Nysie	2	0	0	0	2
B. Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie	9	1	0	25	35
B. Seminarium Duchownego w Pelplinie	16	3	0	0	19
Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu	1	31	0	0	32
B. Klasztoru OO. Franciszkanów w Poznaniu	0	19	0	0	19
B. Seminarium Duchownego w Poznaniu	4	15	0	0	19
B. Seminarium Duchownego w Sandomierzu	1	5	0	1	7
B. Seminarium Duchownego w Tarnowie	2	0	0	0	2
Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie «Collegium Bobolanum»	1	16	5	0	22
B. Seminarium Duchownego w Warszawie	0	13	5	12	30
Archiwum Diecezjalne we Włocławku	0	1	0		1
B. Seminarium Duchownego we Włocławku	10	6	0	10	26
B. Kapitulna we Wrocławiu	1	16	1	0	18
B. Klasztoru OO. Franciszkanów we Wschowie	0	1	0	0	1
B. Klasztoru SS. Benedyktynek w Żarnowcu	0	0	0	4	4
Łącznie	73	290	36	166	565

skrót: B - biblioteka

Były to głównie teksty religijne, takie jak żywoty świętych np. szesnastowieczny żywot św. Urszuli z wrocławskiej biblioteki kapitulnej, reguły zakonne np. reguła życia braci mniejszych świętego Franciszka z Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie, traktaty teologiczne i filozoficzne w tym szesnastowieczne wydania Arystotelesa z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, Erazma z Rotterdamu m.in. z Biblioteki OO. Franciszkanów w Poznaniu, Stanisława Hozjusza z Biblioteki Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, kazania np. Hipacego Pocieja z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, modlitewniki np. osiemnastowieczne godzinki z Biblioteki SS. Norbertanek w Krakowie, publikacje różnowercze ale także np. polski przekład *Młota na czarownice* autorstwa Stanisława Ząbkowica z 1614 r. (*Młot na czarownice postępek zwierzchowny w czarach, tak-*

że sposób uchronienia się ich y lekarstwo na nie n [!] dwóch częściach zamykający. *Xięga... z pism Jakuba Springera y Henryka Instytora... na polskie przełożona*) z Biblioteki Seminarium Duchownego z Warszawy. Wypożyczano również dzieła o świeckiej tematyce m.in. Jana Kochanowskiego z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, Stanisława Orzechowskiego z Biblioteki Teologicznej Bobolanum w Warszawie, Szymona Starowolskiego, Franciszka Salezego Jezierskiego i Ignacego Potockiego z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL czy też Stanisława Konarskiego z Biblioteki Seminarium Duchownego w Warszawie oraz druki okazjonalne takie jak: mowa przedślubna Michała Kadłubowskiego, Jana Andrzeja Krasińskiego z okazji wyboru na króla Henryka Walezego, mowa Andrzeja Krzyckiego z okazji wyboru Piotra Tomickiego na biskupa krakowskiego, pisma z okazji zaślubin Katarzyny Zamoyskiej z Janem Mniszchem w 1741 r. i Katarzyny Potockiej ze Stanisławem Kossakowskim w 1744 r., a także mowy sejmowe, wiersze, powieści i satyry. Dokładne informacje na temat zbioru starych druków można znaleźć w drukowanych katalogach mikrofilmów.

Muzykalia

Katalog muzykaliów był pierwszym opracowanym tematycznie, drukowanym katalogiem mikrofilmów BN. Niemniej jednak, w przeciwieństwie do starych druków, ani ta, ani kolejne tego rodzaju publikacje nie objęły wszystkich zbiorów muzycznych sfotografowanych przez narodową księżnicę. W zasobie, który w 2012 r. liczył ok. 12.000 pozycji, znajdowało się 66 druków i 1.537 rękopisów muzycznych z 35 instytucji kościelnych. Do najstarszych druków należały dwa graduale z Biblioteki Seminarium Duchownego w Częstochowie z XVI i XVII w. oraz współczesne im antyfonarze z Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie, Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu i Biblioteki OO Franciszkanów we Wschowie. Do zbioru wchodziło także 31 druków z XVIII w., w tym 13 druków ze utworami Valentino Rathgerber z Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie oraz 30 druków z XIX-XX w. z Biblioteki Salezjanów w Czerwińsku.

Tabela 5. Muzykalia zmikrofilmowane przez Bibliotekę Narodową

Nazwa instytucji	do XVw.	XVI w.	XVII w.	XVIII w.	XIX-XX w.	Łącznie
B. Klasztoru Księży Salezjanów w Czerwińsku	1	0	0	12	46	59
Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie	0	1	0	0	0	1
B. Klasztoru OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie	0	0	0	19	0	19
B. Seminarium Duchownego w Częstochowie	0	0	0	0	0	0
B. kościelna w Dzierżonowie	0	0	0	4	9	13
B. kościelna w Dusznikach	0	0	0	4	2	6

B Archidiecezji Gnieźnieńskiej	4	4	2	2	0	12
B. Seminarium Duchownego w Gnieźnie	1	0	1	0	0	2
B. kościelna w Henrykowie	0	0	0	1	8	9
B. kościelna w Jeleniej Górze	0	0	0	0	6	6
B. Seminarium Duchownego w Kielcach	2	0	0	0	0	2
B. Klasztoru OO. Dominikanów w Krakowie	4	10	4	36	33	87
B. Kapituły Krakowskiej	11	5	0	0	0	16
B. Księża Misjonarzy w Krakowie	0	0	0	0	17	17
B. Opactwa SS. Benedyktynek w Krzeszowie	1	0	1	458	220	680
B. kościoła Jezuitów w Św. Lipce	0	0	0	27	36	63
B. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	0	0	1	0	0	1
B. kościelna w Lwówku Śląskim	0	0	0	1	8	9
Archiwum Diecezjalne w Pelplinie	0	1	3	4	13	21
B. Seminarium Duchownego w Pelplinie	15	3	10	2	0	30
Archiwum Parafii w Pilicy	0	0	0	2	1	3
B. Seminarium Duchownego w Płocku	8	1	1	1	0	11
B. Klasztoru PP. Benedyktynek w Przemyślu	0	0	1	2	0	3
B. kościelna w Rakowie	0	2	1	3	0	6
B. Seminarium Duchownego w Sandomierzu	3	2	10	178	206	399
Muzeum Diecezji w Sandomierzu	2	0	0	0	0	2
B. SS. Klarysek w Starym Sączu	7	0	0	1	0	8
B. parafii w Szalowej	0	0	0	1	0	1
Biblioteka Opactwa OO. Cystersów w Szczyrzcycu	1	0	9	9	4	23
B. kościelna w Świdnicy	0	0	0	3	17	20
B. kościoła w Wambierzycach	0	0	0	0	5	5
Archiwum Archidiecezji Warszawskiej	0	0	1	0	0	1
B. Seminarium Duchownego we Włocławku	0	1	0	0	0	1
B. Klasztoru OO. Franciszkanów we Wschowie	0	1	0	0	0	1
Łącznie	60	31	45	770	631	1537

skrót B - biblioteka

Do najstarszych rękopisów należały średniowieczne (od XII w.) i renesansowe antyfonarze i graduały z bibliotek: cystersów w Szczyrzycu, klarysek w Starym Sączu, Seminarium Duchownego w Pelplinie, Seminarium Duchownego w Płocku, Seminarium Duchownego w Kielcach (w tym pochodzący z ok. 1300 r. graduał *Kyrie fons bonitatis*) i Kapituły Krakowskiej, w tym piętnastowieczny antyfonarz Piotra Postawy z Proszowic i trzytomowy graduał Jana Olbrachta⁹⁵ oraz czternastowieczny kancjonał z Biblioteki Seminarium Duchownego w Gnieźnie.

Najwięcej rękopisów zmikrofilmowano z Biblioteki Opactwa SS. Benedyktynek w Krzeszowie. Były to osiemnastowieczne odpisy utworów ponad stu kompozytorów⁹⁶, w tym najliczniej reprezentowane dzieła: Frantiska Brixii, Karla Dittersdorfa, Valentino Fechnera, Karla Heinricha Grauna, Johanna Hasse, Michael Haydna, Johanna Loheliusa, Karela Loosa, Dominika Ignaza Schwerdtnera, Jana Vanhala i Kajetana Vogela. Kolekcję dziewiętnastowiecznych muzykaliów tworzyły utwory 60 kompozytorów⁹⁷ w tym najliczniej były reprezentowane dzieła: Antona Diabelli, Karola Drobischa, Josepha Ohnewalda, Johanna Schiedermayera i Josepha Schnabela. Ponadto ze zbiorów krzeszowskich zmikrofilmowano znaczną liczbę anonimowych arii, chorałów, litanii, mszy, offetoriów, pasji, rekwi i symfonii.

⁹⁵ Zmikrofilmowany w 1957 r. BN, OAZ, sygn. 40/2/2, s. 15.

⁹⁶ Angstberger, Aumann Franz, Karol Filip Emanuel Bach, Benda Franciszek, Berner Friedrich, Brixii Franz, Clement Johann, Dittersdorf K., Eichner Ernesto, Fechner Valentin, Fielz Antoni, Fodor Josephus, Emmert Johann, Erbann Antonin, Gellert J, Gierbig Johann Adolph, Graun Karl Heinrich, Grotz Dionysius, Hartman, Hasse Johann, Haydn Josef, Haydn Michael, Hermann Joseph, Herrmann Joseph, Hoffmann Leopold, Hoffmeister Franz, Holler Augustinus, Homilius Gottfried, Hymber Werner, Isidoro Padre, Ivancic Amando, Jackel Franz, Kircher, Khahl Bernardo, Kohl Frantisek, Kospoth Otto, Kozeluh Johann, Kraus Lambert, Krause Joh, Krzewdzieński Paweł, Lamboy Joannes, Laube Antonin, Lineck Jiri, Linek Georg, Lintner Franz, Lohelius Johann, Loos Karel, Oelschilagel Franz, Mannschinger Adalbert, Marescalchi Luigi, Martini Giovanni Battista, Möckel, Moravetz Wenzel, Mozart, Mrnka Venceslaus, Müller Joseph, Müller Wenzel, Naumann Johann, Nitsch Ignaz, Novotny Josef, Oelschlegel Jan, Paisiello Giovanni, Pergolesi Giovanni, Pichl Vaclav, Pleyel Ignace, Pohl, Pokorny Frantisek, Puschmann Joseph, Remigio R.P., Richlowsky Ignatio, Richter Franz, Sailer Stephan, Sarro Domenico, Schilcha Anton, Schimpke Christoph, Schmid Ferdinand, Scholz, Schwerdtner Dominik Ignaz, Seemann Joseph, Senkyr Augustin, Sojka Matej, Spermalogi, Stenzel Anton, Struhal Bernardo, Svoboda Frantisek, Tauchmann Ambrosius, Trauffel Johann, Topf Joseph, Umbstadt Joseph, Vanhal Jan, Veit Vaclav, Vocet Jan, Vogel Kajetan, Vogler Abbé, Vogler Georg, Volckmer Augustinus, Vagenseil Georg, Wagner P. Eustachius, Wiesner P. Melchior, Wiesner Norbert, Zach Johann, Zani Andrea, Zannetii Francesco, Ziegenheim Franz.

⁹⁷ Aliblinger Johann Kaspar, Altmann Leopold, Birgmann Adam, Broer Ernst, Blahack Joseph, Bolechowski Józef, Bühler Franz, Caldava An., Cassati Gasparo, Danzi Franz, Derleth Alois, Diabelli Anton, Dimpter Joseph, Drobisch Karol, Dreyer Johann, Eybler Joseph, Führer Rober Jan, Gänsbacher Johann, Gleissner Franz, Groh Joseph, Hahn Bernhard, Himmel Friedrich, Hoppe L., Horak Vaclav, Jansa Leopold, Jonas Augustin, Kempter Karl, Klingohr Joseph, Kreutzer Conradin, Lachner Franz, Lasser Johann, Maschek A., Mozart, Müller Donat, Neukomm Sigismund, Ohnewald Joseph, Patzack Franciscus, Pausewang Johann, Pernsteiner Matthias, Preindl Joseph, Proch Heinrich, Reimann Ignaz, Righini Vincenzo, Röder Georg, Rotter Ludwig, Schiedermayer Johann, Schnabel Joseph, Schobacher C.P., Schreier Carl, Schuster Joseph, Sechter Simon, Seidelmann Fr., Seifried Ignaz, Stadler Abbe, Stadler Maximilian, Srebinger Mathias, Weber Carl, Wendel, Witasek Johanni.

Drugi co do wielkości zbiór tworzyły muzykalia Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Z XVIII i XIX w. pochodziły utwory prawie 70 kompozytorów⁹⁸, w tym autografy Jana Piotra Habermanna i Kazimierza Boczkowskiego oraz Tadeusza Kościuszki. Zmikrofilmowano również m.in. anonimowe kołеды np. *Pasterze mili coście widzieli*, *Bóg się rodzi*, *Grates sunt omnes*, *Gdy anielskie brzmia muzyki*, *Pastuszkowie braciszkuwie przebóg wstawajcie*, *posluchajcie*, kołedy klasztorne z życzeniami dla ksieni Marianny Siemianowskiej, pastorałki np. *Świat cały wesoly z narodzin Pana*, *Gwałtu bracia, co wam powiem*, *Ojcie nasz pamiętasz, żeśmy dary obiecali*, osiemnastowieczny *Traktat teoretyczny o chorale* z przykładami nutowymi oraz dziesięć zbiorów fortepianowych melodii tanecznych z XIX w. Ze zbiorów dwudziestowiecznych można wymienić spuściznę Antoniego Chlondowskiego obejmującą 45 rękopisów z Biblioteki Księży Salezjanów w Czerwińsku. Łącznie mikrofilmowanie rękopisów kościelnych objęło utwory 300 kompozytorów polskich i zagranicznych tworzących od XVI do XX w.⁹⁹, dzieła anonimowe oraz najstarsze zabytki muzyczne w Polsce.

⁹⁸ Barcicki A. J., Barthel Franciszek, Bassani Giovanni Battista, Bencini, Boczkowski Kazimierz, Bohdanowicz Bazyli, Brechner, Brencher Josephus, Brentner Joseph, Brixii Frantisek, Caldara Antonio, Conti, Cramer Johann, Danesi, Danielski Florian, Dankowski Wojciech, Dittersdorf K., Drezden Guglielmo, Gołąbek Jakub, Gorzycki Grzegorz Gerwazy, Graun, Habermann Jan Piotr, Hantuch Caietano, Hasse Johann, Haydn Josef, Hermanowski A., Jacobi Franz, Janicki, Leopold, Janisch, Kamiński F., Just J. A., Kobier Kobierkiewicz Józef, Kotowicz, Krassowski, Kuttricz Lania, Lechleitner Szymon, Luna Georgius, Majewska J., Malder Pierre van, Mrozowski Tadeusz, Mysliweczek Josef, Neumann Leopold, Pergolesi Giovanni, Pich Leopold, Pleyel Ignace, Pugnani Gaetano, Rhein Karl, Ricciari Giovanni, Radowski Aleksander, Rolle Johann, Romano, Rossini Gioacchino, Ruciński Chrystian, Ruth Chrystian, Sacchini Antonio, Schermer Anton, Sieprawski Paweł, Siewiński Andrzej, Stachowicz Damian, Staromieyski, Stolle Gerhard, Stolpe Alojzy, Szczurowski Jacek, Toeschi, Turczyński Paschalis, Victorini, Wołoszko Andrzej, Zajączkowski Romanus, Zandtfelder Nic., Zażycki A., Ziegler.

⁹⁹ Agthe Carl Christian, Aichnger Gregor, Albertini Gioacchino, Aliblinger Johann Kaspar, Altmann Leopold, Amon Johann Andreas, Amorelli, Angstberger, Anielski Florian, Arcadelt Jacob, Auber Daniel, Aumann Franz, Bach Karol Filip Emanuel, Barcicki A. J., Barthel Franciszek, Bassani Giovanni Battista, Beer Fredrich, Beethoven Ludwig van, Bellini Vincenzo, Bencini, Benda Franciszek, Beniciori Angelo, Bermann Henrich, Bernardini Marcelo, Berner Friedrich, Binder, Birgmann Adam, Birnbach Karol, Blahack Joseph, Boczkowski Kazimierz, Bohdanowicz Bazyli, Bolechoysky Józef, Brachtl Johann, Brechner, Brencher Josephus, Brentner Joseph, Brixii Frantisek, Broer Ernst, Bühler Franz, Caldava Antonio, Call Leonhard, Campagnoli Bartolomeo, Carafa Michele, Cassati Gasparo, Chlondowski Antoni, Chopin Fryderyk, Ciecierski, Clement Johann, Conti, Cramer Guilarme, Cramer Johann, Czerny Carl, Danesi, Danielski Florian, Dankowski Wojciech, Danzi Franz, Decker Johann, Delanoe Hermann F., Dembowska Konstancja, Derey Błażej, Derleth Alois, Detroit C., Devienne Francois, Diabelli Anton, Dimpter Joseph, Dittersdorf Karl, Drobisch Karol, Dreyer Johann, Dreyschock Alex, Drezden Guglielmo, Dussek Jan, Duval Jerome, Eichner Ernesto, Elsner Józef, Emmert Johann, Erbann Antonin, Eybler Joseph, Fechner Valentin, Fietz Antoni, Fodor Josephus, Führer Rober Jan, Garlaschi A., Gänsbacher Johann, Gellert J, Gierbig Johann Adolph, Giocchino A., Gleissner Franz, Gołąbek Jakub, Gorzycki Grzegorz Gerwazy, Gotschalk, Graun Karl Heinrich, Groh Joseph, Grotz Dionysius, Gunthero Jacob, Gyrowetz Adalbert, Habermann Jan Piotr, Hahn Bernhard, Halix, Hantuch Caietano, Hartman, Haslinger Tobias, Hasse Johann, Haydn Josef, Haydn Michael, Hermann Joseph, Herrmann Joseph, Hermanowski A., Her-

Scalanie prasy polskiej

Akcja scalania pracy jest permanentnie realizowana od 1962 r. Łącznie skompletowano ok. 5.000 tytułów czasopism (ok. 29.000 numerów mikrofilmów) z ponad 200 instytucji, w tym z 10 kościelnych. Wypożyczano głównie pojedyncze roczniki lub rzadkie dodatki, np. z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu: „Oeffentlicher Anzieger”, dodatek do „Dodatek do Dziennika Urzędowego Król. Regencyi w Poznaniu” (do skompletowania tego tytułu posłużyły egzemplarze z ośmiu różnych bibliotek) i numer 49 z 21 czerwca 1815 r. „Gazety Wielkiego Księstwa Poznańskiego”. Ogółem wykorzystano zbiory z instytucji kościelnych do skompletowania prawie 70 tytułów czasopism. Z Biblioteki KUL wypożyczono roczniki aż 34 tytułów: „American Polonia Reporter”, „Chata Polska”, „Cyrulik Warszawski. Goli w każdą niedzielę”, „Dwutygodnik Naukowy poświęcony

manowski Jakub, Himmel Friedrich, Hoffmann Leopold, Hoffmeister Franz, Holler Augustinus, Homilius Gottfried, Hoppe L., Horak Vaclav, Horak Wenzel, Hummel Johann, Hymber Werner, Ipsilanti Dmitrios, Isidoro Padre, Isouard Nicole, Ivancic Amando, Jackel Franz, Jacobi Franz, Janicki Leopold, Janicki Mikołaj, Janisch, Jansa Leopold, Jonas Augustin, Just Frantisek, Just J. A., Kamiński F., Kempter Karl, Khahl Bernardo, Kircher, Klingohr Joseph, Kobier Kobierkowicz Józef, Kohl Frantisek, Kospoth Otto, Kościuszko Tadeusz, Kotowicz, Kozeluh Johann, Krassowski, Kraus Lambert, Krause Joh, Kreutzer Conradin, Krogulski Józef Władysław, Kromer Franz, Krzewdziński Paweł, Kurpiński Karol, Kuttritz Lania, Lachner Franz, Lamboy Joannes, Lessel Franciszek, Lasser Johann, Laube Antonin, Lechleitner Szymon, Leopold Antoni, Libertowski, Lineck Jiri, Linek Georg, Lintner Franz, Lohelius Johann, Loos Karel, Luna Georgius, Majewska J., Malder Pierre van, Mannschinger Adalbert, Marescalchi Luigi, Martini Giovanni Battista, Maschek A., Maxylewicz Vincentio, Mayseder Joseph, Mirecki Franciszek, Milwid Antoni, Mozart Wolfgang Amadeusz, Moravetz Wenzel, Möckel, Mrnka Venceslaus, Mrozowski Tadeusz, Müller Donat, Müller Joseph, Müller Wenzel, Myslivecek Josef, Naumann Johann, Nawratil Francesco, Neumann Leopold, Neukomm Sigismund, Nitsch Ignaz, Novotny Josef, Oelschilagel Franz, Oelschlegel Jan, Ohnewald Joseph, Paisiello Giovanni, Patzack Franciscus, Pausewang Johann, Pergolesi Giovanni, Pernsteiner Matthias, Pich Leopold, Pichl Vaclav, Pinzger Romeno, Planiczky Josepho, Pleyel Ignace, Plocensi Marcus, Pohl, Pokorny Frantisek, Preindl Joseph, Proch Heinrich, Pugnani Gaetano, Puschmann Joseph, Radowski Aleksander, Raszek Waclaw, Reimann Ignaz, Remigio R.P., Rhein Karl, Ricciari Giovanni, Richlovsky Ignatio, Richter Franz, Righini Vincenzo, Rolle Johann, Romano, Rossini Gioacchino, Röder Georg, Rotter Ludwig, Ruciński Chrystian, Ruth Chrystian, Rzepko Adolf, Sacchini Antonio, Salieri Antonio, Sailer Stephan, Sarro Domenico, Schall Claus, Schermer Anton, Schiedermayer Johann, Schilcha Anton, Schimpke Christoph, Schmid Ferdinand, Schnabel Joseph, Schobacher C. P., Scholz, Schreier Carl, Schuster Joseph, Schwerdtner Dominik Ignaz, Sechter Simon, Seemann Joseph, Seidelmann Fr., Seifried Ignaz, Senkyr Augustin, Sieprawski Paweł, Siewiński Andrzej, Słoczyński Wojciech, Sojka Matej, Sołtys Adam, Sołtys Mieczysław, Spermalogi, Srebinger Mathias, Stachowicz Damian, Stadler Abbe, Stadler Maximilian, Stamitz, Staromieyski, Stefani Jan, Stenzel Anton, Stolle Gerhard, Stolpe Alojzy, Struhal Bernardo, Svoboda Frantisek, Szarzyński Stanisław, Szczurowski Jacek, Szymanowski, Tauchmann Ambrosius, Trauffel Johann, Toeschi, Topf Joseph, Turczyński Paschalis, Umbstadt Joseph, Vagenseil Georg, Vanhal Jan, Veit Vaclav, Victorini, Vitasek Jan Nepomuk, Vocet Jan, Vogel Kajetan, Vogler Abbée, Vogler Georg, Volckmer Augustinus, Wagner P. Eustachius, Weber Carl, Wendel, Wiesner P. Melchior, Wiesner Norbert, Wilzka C. B., Winter Peter von, Witasek Johanni, Witt Franz, Wołoszko Andrzej, Wronowicz Maciej, Zach Johann, Zajączkowski Romanus, Zandtfelder Nic., Zani Andrea, Zannetii Francesco, Zażycki A., Ziegler, Ziegenheim Franz, Żebrowski Marcin.

archeologii, historii i lingwistyce”, „Dziennik Podróży Lądowych i Morskich”, „Dziennik Urzędowy Departamentu Siedleckiego”, „Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego”, „Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego”, „Filozofia” (Lublin), „Gazeta Codzienna (Warszawa)”, „Gazeta Krakowska”, „Gazeta Lwowska”, „Dziennik Urzędowy do Gazety Lwowskiej”, „Gazeta Południowo - Pruska”, „Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego”, „Gwiazdka Cieszyńska: pismo naukowe”, „Manus”, „Pamiętnik Lekarski i Warszawski”, „Pamiętnik Magnetyczny Wileński”, „Piast: pismo rolniczo-przemysłowe”, „Przegląd Etyczny”, „Przegląd Humanistyczny”, „Przegląd Księgarski: organ związku księgarzy polskich”, „Przegląd Społeczny: tygodnik naukowo-literacki, społeczny, polityczny”, „Przegląd Wszechpolski”, „Rozmaitości”, „Rydwan: miesięcznik poświęcony sprawom twórczości i kultury”, „Rzeczpospolita (Lwów)”, „Tandeciarz Krakowski”, „Twórczość Młodej Polski”, „Wici”, „Wolność. Gazeta frontowa dla ludności Polski” (wydawnictwo Armii Czerwonej), „Zdrój: pismo młodzieży polsko-katolickiej”, „Żagary”. Z Collegium Bobolanum w Warszawie zmicrofilmowano roczniki dwunastu tytułów: „Czasopismo Naukowe” (Zakład Narodowy im. Ossolińskich), „Kultura”, „Parafia św. Piotra i Pawła w Moskwie” (miesięcznik informacyjny), „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Księgarski”, „Przegląd Rolniczy, Przemysłowy i Handlowy: pismo wychodzące bezpłatnie przy Kronice Wiadomości Krajowych i Zagranicznych”, „Przewodnik Katolicki”, „Sygnały. Miesięcznik. Sprawy społeczne, literatura, sztuka”, „Wiadomości Białoruskie: biuletyn informacyjno- prasowy”, „Zet. Sztuka, kultura, sprawy społeczne”, „Znak”, „Życie Literackie” (organ Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej). Z Biblioteki Seminarium Duchownego w Warszawie zmicrofilmowano roczniki ośmiu tytułów: „Doniesienia Handlowe, Przemysłowe, Rolnicze” (dodatek do Gazety Warszawskiej, Warszawa, 1837-1838), „Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego”, „Gazeta Codzienna”, „Gazeta Warszawska”, „Monitor” (Warszawa, 1765), „Przegląd Katolicki”, „Przemysł Rolniczy, Przemysłowy i Handlowy”, „Warszawska Gazeta Policyjna”, z Biblioteki Seminarium Duchownego w Kielcach roczniki pięciu tytułów: „Dziennik Rządowy Województwa Krakowskiego”, „Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego”, „Dziennik Warszawski”, „Gazeta Kielecka”, „Gazeta Krakowska”, z Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu roczniki czterech tytułów: „Dziennik Departamentowy Radomski”, „Dziennik Urzędowy Województwa Sandomierskiego” (kontynuacja „Dziennika Departamentowego Radomskiego”), „Gazeta Codzienna”, „Korespondent” (Warszawa, 1834), z Biblioteki Misyjnego Seminarium Duchownego Księża Werbistów w Pieniężnie rocznik 1924 „Orędownika” zaś z Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku roczniki 1781-1784 „Annonces et Avis Divers”. Z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu oprócz wspomnianej „Gazety Wielkiego Księstwa Poznańskiego” oraz dodatku „Oeffentlicher Anzeiger” do „Dziennika Urzędowego Król. Regencyi w Poznaniu” zmicrofilmowano także inne roczniki tej gazety. Z Biblioteki Synodalnej Kościoła Ewangelicko Augsburgskiego zmicrofilmowano niemieckojęzyczne periodyki „Neue Evangelische Kirchen - Zeitung” i „Unsere Heimat”, zaś z Biblioteki UKSW rocznik 1897 „Przeglądu Filozoficznego”.

Roczniki wypożyczano również z innych bibliotek kościelnych, ale ze względu na zły stan zachowania nie były one mikrofilmowane. Mimo to na podstawie analizy Centralnego Katalogu Czasopism stwierdzono, że czasopisma zachowały się najlepiej, zarówno pod względne kompletności jak i stanu fizycznego, w archiwach i małych bibliotekach kościelnych¹⁰⁰.

Zakończenie

Mikrofilmowanie prowadzono w celu ochrony i ułatwienia dostępu do zbiorów. W Polsce największą tego typu działalność prowadziła Biblioteka Narodowa, która współpracowała z ponad 200 instytucjami w kraju i zagranicą. Jak stwierdził po latach prof. Wyczański: „W ten sposób powstała ogólnokrajowa sieć bibliotek [...] współpracujących z sobą na zasadzie wspólnej troski o zbiory i ich ochronę. Była to sieć budowana centralnie przez Bibliotekę Narodową bez nakazów, monitów, rywalizacji czy ambicji”¹⁰¹. Ponadto w przypadku zbiorów z instytucji kościelnych w latach pięćdziesiątych XX w. mikrofilmowanie było „listem żelaznym, który na mocy międzynarodowych konwencji chronił zbiory kościelne przed konfiskatą”¹⁰². Podjęcie współpracy z kardynałem Stefanem Wyszyńskim spowodowało interwencję służb bezpieczeństwa, w wyniku której ze Stacji Mikrofilmowej zwolniono wielu znakomitych specjalistów. Jednak nie tylko nie zaniedbano dalszego mikrofilmowania, ale także znacznie je rozszerzono. W efekcie z Biblioteką Narodową współpracowało łącznie 77 różnych instytucji kościelnych. Dzięki temu udało się zabezpieczyć ponad 1.900 rękopisów z 32 instytucji kościelnych, 565 starych druków z 37 instytucji kościelnych, 66 druków i 1.537 rękopisów muzycznych z 35 instytucji kościelnych oraz prawie 70 tytułów czasopism z 10 instytucji kościelnych. Ilościowo zbiór ten nie był imponujący, ale zdecydowana większość obiektów zaliczała się do najcenniejszych zabytków piśmiennictwa polskiego. Zasób mikrofilmowy BN, który już w latach siedemdziesiątych XX w. prof. Aleksander Gieysztor nazwał „najznakomitszym warsztatem pracy naukowej w kraju”¹⁰³, byłby niekompletny bez tych bezcennych rękopisów, unikatowych starych druków, muzykaliów i roczników czasopism z instytucji kościelnych.

¹⁰⁰ B. Krowicki, *Zbiory czasopism w bibliotekach polskich (informacja na podstawie Centralnego Katalogu Czasopism Polskich)*, w: *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości*, red. B. Drewniewska-Idziak, Warszawa 2002, s. 173.

¹⁰¹ B. Drewniewska-Idziak, *Projekt ogólnopolskiej akcji mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych z XIX i XX wieku z podziałem na regiony*, w: *Chrońmy oryginały*, s. 30 i n.

¹⁰² Wywiad z Zofią Rozanow, s. 32.

¹⁰³ BN, OAZ, sygn. 18/1/12, Biblioteka Narodowa, s. 3, *Protokół posiedzenia Dyrekcji Biblioteki Narodowej w dniu 21 października 1974 roku*.

MICROFILMING OF COLLECTION SETS OF CHURCH INSTITUTIONS BY THE NATIONAL LIBRARY

Summary

The introduction of the article refers to the general historical background of photography including the examples of application in the humanistic study, and the development of reprography globally, and in Poland. Furthermore, it also touches upon the genesis and initial operations of the Archives, Libraries and Church Museums Centre of the Catholic University of Lublin, the Pontifical Institute of Religious Studies and the National Library's Microfilm Station.

In the first part of the article, the cooperation of the National Library with a few of the church institutions inter alia the Archives of the Franciscan Monastery in Warsaw, the Archives and Diocesan Library in Plock, the Archives of Cracow Cathedral Chapter, the Archives of the Chapter in Wrocław, the Library of Provost Collegiate Chapter of Łowicz, the Library of the Catholic University of Lublin and the Archdiocesan Library in Gniezno has been elaborated upon. Collection sets kept in custody by the aforementioned institutions were subject to the programme of protection of the most valuable pieces of literature, that had been implemented since 1950. Within the framework of the programme, fully financed by the National Library, manuscripts, old prints and music collections were lent and microfilmed. At the end of the fifties of 20th Century the talks with Primate Wyszyński on the continuation of microfilming of church collections were undertaken. It caused the security services to respond. Some of the staff members, inter alia Zofia Rozanow, were dismissed from the National Library, having been given the so called „wolf tickets”. Earlier the manager Andrzej Wyczański had been dismissed. On top of that at the beginning of the sixties of 20th Century the organisational structure of the Station was broken down and divided into two separate institutes – the Microfilm Collections Institute and the Reprographic Institute. Despite these problems, the process of microfilming manuscripts and old prints from church institutions was not abandoned. Furthermore, after 1962, the National Library launched the project of microfilming the Polish press, which proved that the small seminar libraries preserved newspapers and magazines to a greater extent than large libraries. After 1989 the National Library started to cooperate also with Polonia Centres including inter alia the Marianes Priests' Museum in Fawley Court nearby London. Moreover, thanks to the acquisition of a portable microfilm camera in 1994, several field trips were organised, including the trips to church libraries.

The second part of the article reveals the effects of the process of microfilming the collections found in the church institutions by the National Library.

The text has been divided into manuscripts, old prints, music collections and press, according to the types of librarian sets. Bills of quantities have been provided and this part of the resources kept in custody of the Microfilm Collections Institute has been characterised and typified. The research has indicated that more than 1900 manuscripts from 32 church institutions, 565 old prints from 37 church institutions, 66 prints and 1537 musical manuscripts from 35 church institutions and almost 70 magazines titles from 10 church institutions were microfilmed.

Translated by Monika Zielińska-Choina